

Paweł Edward Frankiewicz

OSIECZNA

W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ

Zarys historyczno-kulturalny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej
1890–1919

DZIEJE
OSIECZNEJ

O S I E C Z N A
W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ

Seria: Dzieje Osiecznej

pod redakcją *Barbary Schulz* i *Macieja Michalskiego*

Paweł Edward Frankiewicz

Osieczna w walce o niepodległość.

**Zarys historyczno-kulturalny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej. 1890–1919,
Osieczna 1939.**

Reprint: Poznań-Osieczna 2018

w przygotowaniu:

drugie wydanie pracy

Pawła Edwarda Frankiewicza

Osieczna. Zarys historyczny

Materiały związane z dziejami osieckiego zamku

Kronika klasztoru reformatów w Osiecznej z lat 1622–1803

Paweł Edward Frankiewicz

O S I E C Z N A

W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ

Zarys historyczno-kulturalny

do dziejów

Ziemi Leszczyńskiej

1890–1919

Reprint

Poznań–Osieczna

2018

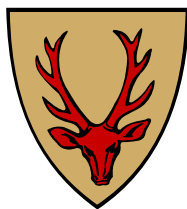
Redakcja
dr hab. Maciej Michalski, prof. UAM, Barbara Schulz

Redakcja językowa
Emilia Kledzik

Projekt okładki
Agnieszka Juraszczyk, Fundacja TRES

Na okładce: herb Osiecznej publikowany w pierwszym wydaniu pracy
P.E. Frankiewicza, *Osieczna w walce o niepodległość*.

Publikacja sfinansowana przez Gminę Osieczna

Edition © Copyright 2018 by Garmond Oficyna Wydawnicza

Wydanie pierwsze

ISBN 978-83-89250-84-1

Wydawca
Garmond Oficyna Wydawnicza
ul. Wrocławska 20/18
61-838 Poznań
www.garmond.net.pl

Spis treści

Słowo wstępne (Stanisław Głapiak)	VII
Maciej Michalski. Na marginesie ponownego wydania pracy Pawła Edwarda Frankiewicza, <i>Osieczna w walce o niepodległość</i>	IX
<i>Bibliografia prac Pawła Edwarda Frankiewicza</i> , zestawiał Maciej Michalski	XLV
Paweł Edward Frankiewicz, <i>Osieczna w walce o niepodległość. Zarys kulturalno-historyczny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej. 1890–1919</i> , reprint	LI
Dokumenty zamieszczone w części <i>Dodatek</i> przełożone na język polski, tłumaczyła Emilia Kledzik	LIII

Maciej Michalski

Na marginesie ponownego wydania pracy
Pawła Edwarda Frankiewicza,
Osieczna w walce o niepodległość

Wprowadzenie

W 2019 roku minie osiemdziesiąt lat od wydania pierwszej obszerniejszej rozprawy ojca Pawła Edwarda Frankiewicza na temat Osiecznej pt. *Osieczna w walce o niepodległość*. W tym samym roku minie także sto lat od opisywanych w niej wydarzeń: powstania wielkopolskiego i bitwy pod wiatrakami. Zwycięstwo sił powstańczych w tej potyczce z niemieckimi oddziałami Grenzschtuzu może nie zdecydowało o przynależności miasteczka do tworzącego się w tym samym czasie państwa polskiego, ale wyraźnie zamanifestowało polską przewagę na terenie powiatu leszczyńskiego. Warto pamiętać, że samo Leszno nie zostało przez powstańców zdobyte i w związku z tym nie znalazło się po polskiej stronie linii demarkacyjnej frontu powstańczego, wyznaczonej podczas rozejmu w Trewirze¹.

P. E. Frankiewicz spisywał dzieje zmagañ polsko-niemieckich w Osiecznej niemal dwadzieścia lat od ich zakończenia. Kolekcjonował dokumenty, rozmawiał z licznie jeszcze wówczas żyjącymi świadkami wydarzeń, wyodrębnił fakty historyczne i układał je w niepodległościową narrację. W przededniu drugiej wojny światowej miała ona przypominać o chlubnej przeszłości miasteczka, ale i wskazywać sposoby zachowania pamięci o wydarzeniach z przełomowego okresu budowania niepodległego państwa polskiego.

---

¹ *Historia Leszna*, red. J. Topolski, Leszno 1997, s. 216. Leszno było w tym czasie zamieszkałe w przeważającej liczbie przez ludność niemiecką, a w mieście znajdowała się siedziba garnizonu.

Wiele wydarzeń i faktów nigdy nie zostałyby zapamiętanych i zanotowanych, gdyby nie skrupulatna praca P. E. Frankiewicza. Jego aktywna działalność wynikała zapewne z przekonania, że umykające wraz z umierającymi uczestnikami wydarzeń końca pierwszej wojny światowej fakty należy zachować dla potomnych, ale i z kronikarskiej potrzeby zanotowania tego, co uznawał za istotne, a wreszcie z zamiłowania do pracy archiwalnej, która jest nieodzownym elementem wszelkich rozważań historycznych.

Paweł Edward Frankiewicz – szkic biograficzny

Podstawowe fakty z życia autora *Osiecznej w walce o niepodległość* są dość dobrze opisane, jednak w słownikowych wpisach pomija się wiele wydarzeń, wpływających na losy P. E. Frankiewicza². Urodził się 25 czerwca 1905 roku jako Paul Szdzuj w Chrząższczycach (niem. *Chrzumczütz*) w rejencji opolskiej³ (ryc. 1). Był najmłodszym z pięciorga dzieci rolnika Józefa (1860–1921) i Franciszki z domu Pampuch (1865–1937). Jako najstarsza z rodzeństwa Pawła urodziła się w 1888 roku Jadwiga (zm. 1969), następnie Józef w 1890 (zm. 1952), Maria w 1893 (zm. 1963), która wstąpiła do zgromadzenia

² Podstawowe dane biograficzne na temat Pawła Edwarda Frankiewicza podali: J. A. Mazurek, *Frankiewicz (do 1937 Szdzuj) Edward Paweł*, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich (bernardyni i franciszkanie śląscy, franciszkanie konwentualni, klaryski oraz zgromadzenia III reguły)*, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1981, s. 129–131, gdzie bibliografia prac P. E. Frankiewicza (niepełna). Tegoż, *Frankiewicz (do 1937 Szdzuj) Edward Paweł*, w: *Słownik polskich teologów katolickich. 1981–1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 166–168, gdzie (niepełna) bibliografia. Ojciec Mazurek wyznaczył standardowe fakty podawane w później drukowanych biografiach P. E. Frankiewicza. Zob. np. w rozbudowanej formie S. Jędraś, *O. Edward Frankiewicz*, „Zeszyty Osieckie”, 1(1993), s. 39–42; tegoż, *Osieczna i jej dzieje*, Osieczna-Lesno 1991, s. 150–151; tegoż, *Osieczna i jej dzieje*, Osieczna 2013, s. 352–253; F. H. Pieprzyk, *Frankiewicz (do 1937 Szdzuj) Paweł Edward OFM*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 105–106. Szersze opracowanie twórczości P. E. Frankiewicza przedstawili S. B. Tomczak, *Patron trzech ulic. O. Edward Paweł Frankiewicz OFM (1905–1990)*, „Pietas et Studium”, 2(2009), s. 589–600; przedruk w wersji popularnonaukowej w: *Niezwykli franciszkanie XX/XXI stulecia*, cz. 1, zebrał i oprac. S. B. Tomczak, Poznań 2010, s. 355–382; B. S. Tomczak, *Wkład Edwarda Frankiewicza OFM w historiografię Wielkopolski*, w: *Ecclesia posnaniensis. Opuscula Mariano Banaszak septuagenario dedicata*, red. F. Lenort, K. Lutyński, Poznań 1998, s. 259–265; a ostatnio A. Podsiadły, *Piorem o. Edwarda Frankiewicza*, „Zeszyty Osieckie”, 25(2017), s. 33–36; S.B. Janicki, *O. Edward Frankiewicz*, „Zeszyty Osieckie”, 26(2018), s. 24–26.

³ Akt urodzenia Paula Szdzuja zachował się w urzędowych rejestrach, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Opolu, Urząd Stanu Cywilnego w Ligocie Prószkowskiej. Księga aktów urodzenia, rocznik 1905 [Prószków], sygn. 45/1019/0/2.1/32, akt nr 47; por. ryc. 1.

A.

Nr. 47

Wł. Proskau am 30 Juni 1905.

Vor dem unterzeichneten Standesbeamten erschien heute, der Persönlichkeit nach _____, be tannt,

Józef Szedzuj

wohnhaft in Chrzęszczycy

_____ Katolicki Religion, und zeigte an, daß von der Franciszka Szedzuj geborenen Pampuch seines Heimats

_____ Katolicki Religion, zmarł dnia 29.04.1990 w Opolu
akt zgonu nr. 493/1990

wohnhaft Warszawa

zu Chrzęszczycy in seines Heimats

am dreißigsten Juni des Jahres

tausend neunhundert und fünf Zer mittags

um neun Uhr ein Knabe

geboren worden sei und daß das Kind Paul sein Vornamen

_____ Paul

erhalten habe.

Vorgelesen, genehmigt und unterschriftet

Józef Szedzuj

Der Standesbeamte,

Frie

Brief des polnischen Konsulats in Warschau
 mit dem dem nachfolgenden Paul Szedzuj
 die Namensänderung seiner Verbindung gemäß der
 jetzigen Familienname in Frankiewicz
 erteilt worden.
 Proskau, den 8. Februar 1938.
 Der Standesbeamte
 In Vertretung Frittka

Rycina 1. Akt urodzenia Paula Szedzuja, źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1019/0/2.1/32.

Akt urodzenia nr 47, Zamek Prószków (Schlos Proskau), dnia 30 czerwca 1905 roku. Przed niżej podpisanym Urzędnikiem Stanu Cywilnego zjawił się dzisiaj rolnik Józef Szedzuj, zamieszkały w Chrzęszczycach, katolickiego wyznania i oświadczył, że żona jego Franciszka Szedzuj z domu Pampuch, katolickiego wyznania, mieszkająca z nim w Chrzęszczycach w jego mieszkaniu, dnia dwudziestego piątego czerwca roku tysiąc dziewięćset piątego przed południem o godzinie ósmej i pół urodziła dziecko płci męskiej, któremu nadano imię Paweł. Odczytano, przyjęto i podpisano: [Józef Szedzuj]. Urzędnik Stanu Cywilnego: [Frie].

Na marginesie 1: Postanowieniem polskiego ministra sprawiedliwości wymienionemu obok Pawławi Szedzujowi zezwolono na zmianę jego dotychczasowego nazwiska na Frankiewicz. Prószków, dnia 8 lutego 1938. Urzędnik Stanu Cywilnego Rgittka.

Na marginesie 2: zmarł dnia 29.04.1990 w Opolu; akt zgonu nr 493/1990.

boromeuszek i mieszkała w klasztorze w Albrechticach w Czechosłowacji (obecnie Czechy), Franciszek w 1901 (zginął w 1945 w obozie na Kaukazie) i na końcu Paweł⁴. W Chrzęszczycach do dziś żyją potomkowie Szdzujów, a część rodziny franciszkanina przeniosła się do Niemiec⁵.

W czasach narodzin Pawła Szdzuja Chrzęszczyce były malutką wsią, zamieszkałą przez około 400–550 mieszkańców, w której centrum stał datowany na XIII wiek kościół, stanowiący ośrodek tamtejszej parafii katolickiej. Osada ta nie stanowiła największej wsi w okolicznym regionie. Było nią leżące nieopodal Domecko, w 1890 roku liczące 1100, a w 1946 roku blisko 1500 mieszkańców. W Chrzęszczycach mieszkali także nieliczni wyznawcy protestantyzmu oraz judaizmu⁶.

W latach 1911–1919 Paweł Szdzuj uczęszczał do lokalnej szkoły ludowej (Katholische Volksschule zu Chrzumczütz), mieszczącej się w niewielkim budynku służącym obecnie za siedzibę biblioteki. Językiem wykładowym szkoły był, rzecz jasna, niemiecki. Na świadectwie szkolnym wydanym Szdzujowi w lutym 1919 roku zapisano, że zamiarem absolwenta jest nauka w nowicjacie u franciszkanów w Nysie (ryc. 2)⁷.

Czternastoletni Paweł Szdzuj od kwietnia 1919 roku zaczął uczęszczać do szkoły średniej – niższego seminarium duchownego prowadzonego przez franciszkanów w Nysie (Juvenat der Franziskaner zu Neisse), z którego w marcu 1922 roku przeniósł się (ryc. 3) na kilka miesięcy do państwowego gimnazjum w Katowicach (ryc. 4).

W tym czasie zmarł ojciec Pawła. W ówczesnych drukach świadectw szkolnych znajdowało się miejsce na podpis ojca lub opiekuna. Od 1921 w rubryce tej podpisywała się Franciszka Szdzuj.

⁴ Archiwum Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Katowicach (dalej AF Katowice), Spuścizna Edwarda Frankiewicza, teczka „Genealogia”. P. E. Frankiewicz, który badał genealogię swojej rodziny, odnalazł najstarszych Szdzujów w końcu XVIII wieku, zaś najstarszych przedstawicieli rodziny Pampuch, z której pochodziła jego matka, w początkach XIX wieku. Rodzina była bardzo rozgałęziona i zasadniczo dzieliła się na „linię” zamieszkałą w Chrzęszczycach i „linię” z Naroku. Spore rozgałęzienie rodziny Szdzuj wynikało z tego, że dziadek P. E. Frankiewicza, Albert, miał siedemnaścioro dzieci z trzech żon.

⁵ P. E. Frankiewicz utrzymywał listowny kontakt z potomkami swojego brata Franciszka w Niemczech. Wymieniał z nimi listy. W Archiwum Franciszkanów w Katowicach-Panewnikach zachowała się też prośba do prowincjała o zgodę na wyjazd do Czechosłowacji do Albrechtic, do siostry Marii, która w zakonie nosiła imię Domitilla, a nazwisko piślała w czeskiej formie Zdzuj. Zob. AF Katowice, Spuścizna Edwarda Frankiewicza.

⁶ Por. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, Warszawa 1880, s. 653; także P.E. Szdzuj-Frankiewicz, *Kościół parafialny w Chrzęszczycach*, Opole 1947, s. 33.

⁷ Por. AF Katowice, Teczka personalna Edwarda Frankiewicza. Świadectwo ukończenia szkoły ludowej w Chrzęszczycach.

3. klassige *kath.* Volksschule zu *Chrusumcewitz* Kreis *Opole*

Klasse *I* Abt. *I*

Nr. im Hauptbuch *12/1011*

Schulzeugnis.

Paul Schuj, geboren den *25. Juni 1905*
in *Chrusumcewitz*, Kreis *Opole*, Sohn *Leopold*
des *1/2 Leinwand Joseph Schuj*, aus *Chrusumcewitz*
kath. Konfession, zuerst aufgenommen in die *kath.* Volksschule zu *Chrusumcewitz*
Kreis *Opole*, am *1. ten April* *1911*, hat die
hiesige Schule seit dem *1. April 1911* und
zuletzt die *I.* Klasse *4* Jahre besucht.

I. Führung *sehr gut* Schulversäumnisse seit *1911*
II. Fleiß *gut* a) entschuldigend
b) unentschuldigend

IV. Leistungen:

1. Religion a) Katechismus: <i>gut</i>	7. Naturbeschreibung: <i>gut</i>
b) Bibl. Geschichte: <i>gut</i>	8. Naturlehre: <i>gut</i>
2. Deutsch a) mündlich: <i>gut</i>	9. Schreiben: <i>gut</i>
b) schriftlich: <i>gut</i>	10. Zeichnen: <i>gut</i>
3. Rechnen: <i>gut</i>	11. Sagen: <i>gut</i>
4. Raumlehre: <i>gut</i>	12. Turnen: <i>gut</i>
5. Geschichte: <i>gut</i>	13. Handarbeit: <i>gut</i>
6. Erdkunde: <i>gut</i>	14. Hauswirtschaft: <i>gut</i>

Schuj erhält dieses Zeugnis für seine *Arbeitsleistung*
in *den Jahren der Franziskaner - Heise II.*

Urteile für Führung: 1. lobenswert, 2. gut, 3. nicht ohne Tadel, tadelhaft;
Urteile für Fleiß und Leistungen: 1. sehr gut, 2. gut, 3. genügend, 4. mangelhaft, 5. nicht genügend.

Chrusumcewitz den *1. ten Februar* *1919*

Der Ortschulinspektor:

Sohl

Der Schulleiter:

Witten

Der Klassenlehrer:

Wollisch

Juvenat der Franziskaner zu Neisse.

Abgangs-Zeugnis.

geboren am 25. Juni 1915
zu Chrammowitz Kreis Napeln
Sohn des Konrad Konstantin Josef Sarkanj zu Chrammowitz
war seit dem 28. April 1919 Zögling
unserer Anstalt und zuletzt seit Novem 1921 Schüler der Unter-Tertia

1. Betragen:

2. Fleiss:

3. Aufmerksamkeit:

4. Seine Leistungen in den einzelnen Lehrgegenständen waren bei seinem Abgange folgende:

Religion: mit
Deutsch: günstig
Latein: mit
Griechisch: mit
Französisch: günstig
Geschichte: mit
Erdkunde: mit
Mathematik oder Rechnen: günstig
~~Physik~~
Naturwissenschaft: mit
~~Handwerk~~
Schreiben: günstig
Zeichnen: günstig
Singen: mit
Turnen: güt.

5. Bemerkungen:

Sarkanj verliert bei Verlust von Hinnehalten von Punkte. Gymnasium zu Krasowitz fortzuführen.

Neisse, den

19. März

1922.

Der Rektor:

Fr. P. Maximilian Surda
i. F. M.

Der Ordinarius:

F. Ernst Jänasinski.

Rycina 3. Świadectwo Paula Szdzuja z niższego seminarium duchownego franciszkanów w Nysie z 1922 roku.

Źródło: AE, Katowice, Spuścizna E. Frankiewiczza.

Staatliches Gymnasium zu Kattowitz.

Vierteljährliche Zensur

für Paul Szduja aus Klasse 8°.

Betragen } *gut*
Fleiß }

Aufmerksamkeit *gut*
Schulbesuch *Wag. gut*

Leistungen:

Religion }
Deutsch } mündlich }
          } schriftlich } *gut*
Lateinisch } Grammatik }
              } Lektüre }
Griechisch } Grammatik }
              } Lektüre }
Französisch } Grammatik }
               } Lektüre }
Hebräisch   } *—*
Englisch   } Grammatik }
               } Lektüre } *—*

Erdkunde }
Geschichte } *gut*
Mathematik } mündlich }
              } und }
              } Rechen } schriftlich }
Naturkunde *genügend*
Zeichnen *—*
Schreiben *gut*
Gesang *—*
Turnen *genügend*

Strafen *—*

Besondere Bemerkungen *—*

Kattowitz, den 27. Juni 1922.

v. Hoffmann Oberstudiendirektor.

Fr. v. Klemm Klassenleiter.

Franciska Szduja
Unterschrift des Vaters oder Vormundes.

Rycina 4. Świadectwo Paula Szduja z państwowego gimnazjum w Katowicach z 1922 roku.

Źródło: AE, Katowice, Tezka personalna P. Frankiewiczza, sygn. 39-B-4/90.

Późną jesienią 1922 roku Paweł wstąpił do zakonu franciszkanów w Wieluniu, przyjmując zakonne imię Edward. W okresie międzywojennym w tamtejszym klasztorze Zwiastowania działało kolegium (nowicjat). Na świadectwie Edwarda Szdzuja z kolegium franciszkańskiego odnotowano, że jest on uzdolniony w kierunku filozofii. W szkole tej Paweł Edward po raz pierwszy w życiu systematycznie uczył się języka polskiego, językiem wykładowym szkół, do których uczęszczał wcześniej, był bowiem niemiecki (ryc. 5). Kolegium wieluńskie kształciło kleryków, którzy następnie podejmowali studia wyższe. Tak stało się i z P. E. Szdzujem, który w latach 1924–1926 studiował filozofię i historię filozofii w seminarium zakonnym w klasztorze w Goruszkach (Miejskiej Górze) w ówczesnym woj. poznańskim. Następnie na dwa lata został skierowany na studia teologiczne do Metru w Lotaryngii, gdzie wiosną 1927 roku⁸ złożył zakonne śluby wieczyste, a w sierpniu następnego roku w Kokoszycach koło Wodzisławia Śląskiego przyjął święcenia kapłańskie. W końcówce 1926 roku P. E. Szdzuj wysłał z Metzu do prowincjała franciszkanów list z prośbą o wysłanie go na dalsze studia filozoficzne. Pisał: „Już od lat chłopięcych miałem pewne zamiłowanie do wielkich zagadnień życiowych, starając się je prywatnie rozbierać. Skłonności te coraz to żywiej i wyraźniej się teraz ujawniają; moim zdaniem byłoby może dobrze skierować wszystkie siły duchowe około tej dziedziny wiedzy, zostać specjalistą pod tym względem, poświęcić się na usługi filozofii”⁹ (ryc. 6). Po uzyskaniu zgody przełożonych, przez kolejne dwa lata (1929–1931), P. E. Szdzuj studiował w Instytucie Katolickim w Paryżu, gdzie 24 czerwca¹⁰ 1931 obronił doktorat z filozofii na temat relacji między duszą i ciałem w pismach św. Tomasza z Akwinu (ryc. 7). Zachowała się też jego karta z Uniwersytetu Paryskiego z roku akademickiego 1929–1930, gdzie zapisany był na Wydział Literatury (można tam było również studiować filozofię) (ryc. 8). Po obronie doktoratu i powrocie do Polski został skierowany do klasztoru w Osiecznej, gdzie przebywał do 1940 roku i pracował jako profesor teologii i filozofii franciszkańskiego seminarium duchownego. Od rozpoczęcia nauki w seminarium klasztornym P. E. Szdzuj wypełniał liczne obowiązki zakonne. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć mianowanie go w 1938 roku prefektem studiów, czyli przełożonym seminarium zakonnego¹¹.

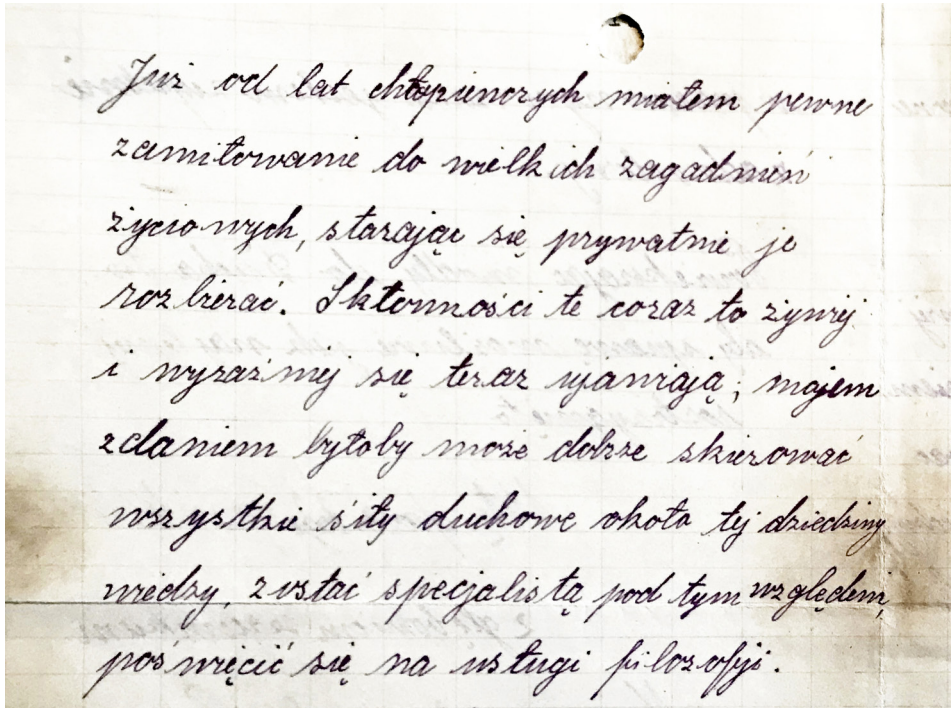
⁸ Niektórzy autorzy podają błędnie rok 1928 jako datę złożenia ślubów wieczystych przez E. Szdzuja.

⁹ AF Katowice, Akta personalne E. Frankiewicza. List do Prowincjała Zakonu z dnia 22 października 1926 roku.

¹⁰ Niektóre biogramy podają błędnie, że P. Szdzuj uzyskał doktorat w maju, a nie czerwcu 1931 roku.

¹¹ Ponownie prefektem studiów E. Frankiewicz został wybrany w 1957 roku. AF Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza. List Prowincjała zawiadamiający o decyzji definitorium prowincji z 7 sierpnia 1957 roku.

Już od lat chętnie miałem pewne
 zezwolenie do wielkich zagadnień
 życiowych, starając się prywatnie je
 rozbić. Skłonności te coraz to zyski-
 wają i wyrażają się teraz ujawniają; moją
 zdanem byłoby może dobre skierować
 wszystkie siły duchowe około tej dziedzi-
 ny, zostać specjalistą pod tym względem,
 poświęcić się na usługi filozofji.

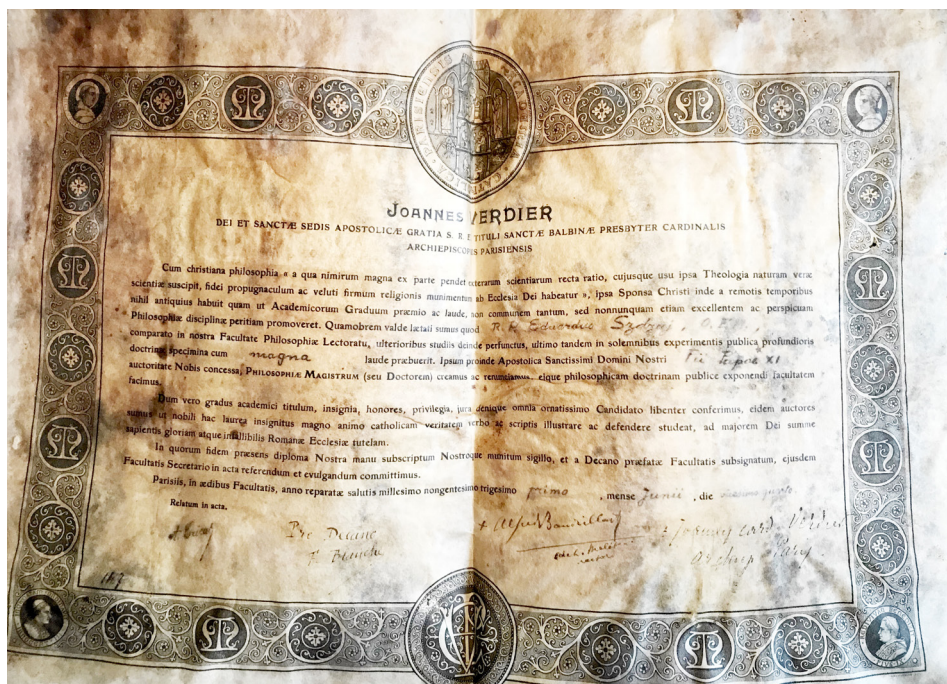
Rycina 6. Fragment listu Pawła Szdzuja do prowincjała franciszkanów w Polsce, napisany w Metz z 22 października 1926.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

Obok obowiązków zakonnych i nauczycielskich P. E. Szdzuj zajmował się w Osiecznej pracą historyczną i popularnonaukową. Kolekcjonował źródła historyczne o przeszłości miasteczka i jego zabytków, czytał publikacje na temat historii regionu. Studia te zaowocowały szeregiem wydanych w 1938 i 1939 roku prac, o których będzie mowa w dalszej części tekstu.

W 1937 roku Paweł Szdzuj rozpoczął starania o uzyskanie polskiego obywatelstwa, gdyż do tej pory przebywał w Osiecznej jako obywatel niemiecki. Polski paszport otrzymał jeszcze w tym samym roku, zrzekając się jednocześnie obywatelstwa niemieckiego (ryc. 9). Następnie wystąpił o zmianę nazwiska na Frankiewicz (ryc. 10)¹². Jak twierdził jeden z jego współbraci zakonnych, Hugolin Pieprzyk, Szdzuj porzucił rodzinne miano ze względu na dobro swoich bliskich, którzy mieszkali w Chrzęszczycach, leżących na terenie III Rzeszy. Podobno propolska działalność prowadzona przez Frankiewicza w Osiecz-

¹² AF Katowice, Akta personalne Edwarda Frankiewicza. Akt uznania obywatelstwa polskiego z 13 maja 1937 r.; akt zezwolenia na zmianę nazwiska z 15 listopada 1937 r.

Rycina 7. Dyplom nadania stopnia doktora filozofii, wystawiony przez arcybiskupa Paryża, zwierzchnika Instytutu Katolickiego w Paryżu, 24 czerwca 1931 roku. Dokument sporządzony na pergaminie, silnie zniszczony.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

nej, a także nowe obywatelstwo, mogły sprowadzić kłopoty na jego rodzinę¹³. W sprzeczności z tym uzasadnieniem stoi zapis w księdze urodzeń urzędu gminy w Prószkowie (niem. Pruskau) w rejencji opolskiej, w której zmiana nazwiska została oficjalnie odnotowana przez niemieckiego urzędnika w lutym 1938 roku¹⁴. Niezależnie od motywów zmiany, w publikacjach wydawanych przed drugą wojną światową, w 1938 i 1939 roku, autor podpisywał się nazwiskiem Frankiewicz, w tych wydawanych krótko po wojnie – Szdzuj-Frankiewicz, by ostatecznie, nieco później, na początku lat pięćdziesiątych XX wieku

¹³ Por. S. B. Tomczak, *Patron trzech ulic*, „Pietas et Studium”, s. 590, przyp. 2; tenże, *Patron trzech ulic*, w: *Niezwykli franciszkanie*, cz. 1, s. 356.

¹⁴ Akt urodzenia Paula Szdzuja zob. przyp. 3. Dopisek o zmianie nazwiska brzmi: „Durch Beschluss des Polnischen Justizministerium ist dem nebenbezeichneten Paul Szdzuj die Genehmigung zur Änderung seines bisherigen Familiennamens in Frankiewicz erteilt worden. Proskau, den 8 Februar 1938”; w tłumaczeniu: „Postanowieniem polskiego Ministra Sprawiedliwości udzielono obok wymienionemu Pawłowi Szdzujowi pozwolenia na zmianę jego dotychczasowego nazwiska rodzowego na Frankiewicz, Prószków, dnia 8 lutego 1938”.

Rycina 8. Karta identyfikacyjna Pawła Szdzuj na Wydziale Literatury Uniwersytetu Paryskiego na rok akademicki 1929–1930.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

pozostać tylko przy drugim nazwisku. Podobna niekonsekwencja cechowała autora przy podawaniu imion. W niektórych publikacjach występował jako Paweł, w innych jako Paweł Edward, a także jako Edward Paweł.

Po wybuchu wojny z Niemcami we wrześniu 1939 roku P. E. Frankiewicz ukrył swoje osobiste dokumenty i materiały pisarskie w zawilgoconej skrytce w klasztorze osieckim, gdzie przeleżały do 1946 roku. Niestety większość z nich uległa destrukcji, więc z okresu przedwojennego pochodzą tylko nieliczne materiały związane z życiem zakonnika¹⁵.

Pobyt P. E. Frankiewicza w Osiecznej zakończył się 17 stycznia 1940 roku. Franciszkanin został wtedy aresztowany przez powiatowe Gestapo. Przez dwa dni był przesłuchiwany w więzieniu sądowym w Lesznie. Pytano go przede wszystkim o wydaną rok wcześniej książkę *Osieczna w walce o niepodległość*. Po przewiezieniu do więzienia policyjnego w Poznaniu Frankiewicz po kilku dniach został osadzony w Forcie VII. Pozostał tam do początku

¹⁵ Por. AF Katowice, Akta personalne E. Frankiewicza. Notatka o. Hugolina z 1990 r. „W r. 1940 na krótko przed swoim aresztowaniem przez gestapo o. Edward Frankiewicz zdążył wszystkie swoje dokumenty i pisma ukryć w piwnicy pod kościołem w Osiecznej. Mimo poszukiwań przez gestapo przetrwały one nietknięte pod schodami prowadzącymi do piwnicy do końca wojny 1945 r. Po powrocie do Osiecznej o. Edward odnalazł je, ale już zmuszałe”.

STAROSTWO
Powiatowe Leszczyńskie

ART UZNANIA

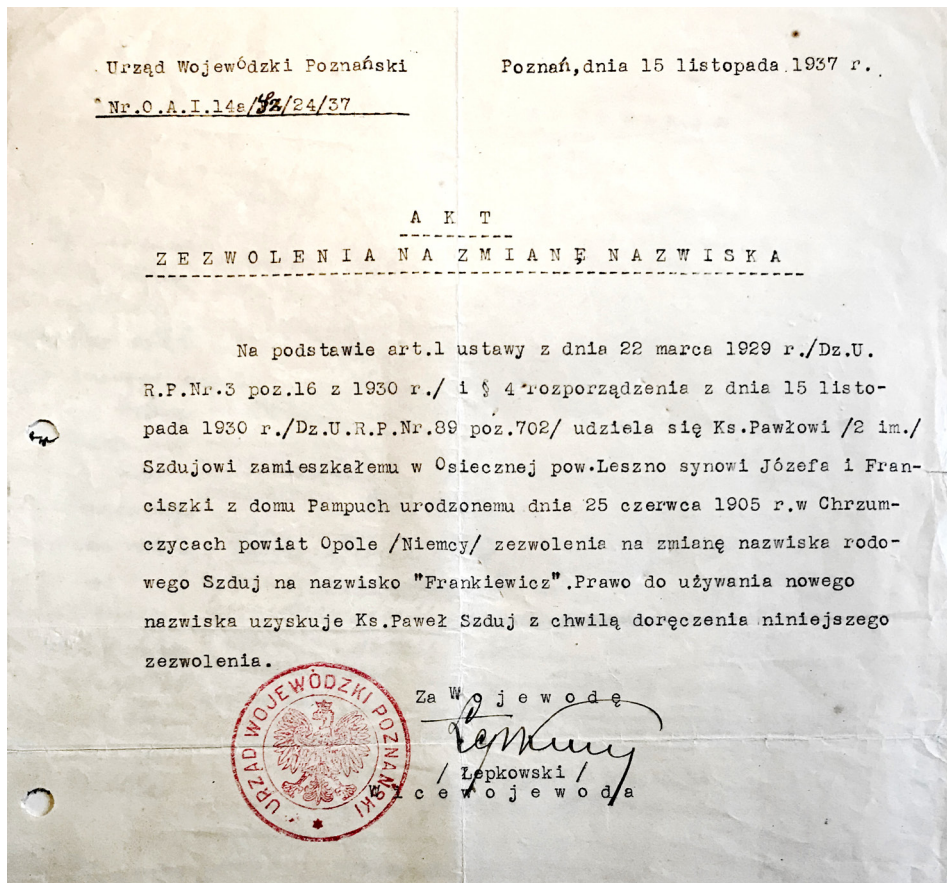
Nr. dziennika A.rej.CD.8495/37

P. Paweł /Edward/ Szduja zamieszkały(a)
Osiebnia
w Osiebnia
urodzony y dnia 25 czerwca 1905 roku w Osiebnia
Chromyvesch /Opole /Niemcy/
syn (córka) Józefa Franciszki z d. Pampuch
małżonków Szduja
złożył dnia 7 maja 1937 r.
oświadczenie, że chce być obywatelem polskim i że zrzeka się dotychczasowego
swego obywatelstwa niemieckiego
Stwierdzając że p. Paweł /Edward/ Szduja
złożył dowody, że jest pochodzenia polskiego, uznaje się
go (ją) na zasadzie art. 3 Ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. Dz. U. R. P. Nr. 7
p. 44 i na zasadzie art. 8 rozporządzenia wykonawczego do tejże Ustawy z dnia
7 czerwca 1920 r. Dz. U. R. P. Nr. 52 p. 320 za obywatelem Państwa Polskiego.
Tem samem staję się Obywatelem Państwa Polskiego żona (mąż)
_____
córka _____ i _____ z _____
małżonków _____
urodzona dnia _____ 1 _____ r. w _____
oraz ich dzieci:
1) _____ urodzonym
dnia _____ r. w _____
2) _____ urodzonym
dnia _____ r. w _____
3) _____ urodzonym
dnia _____ r. w _____
4) _____ urodzonym
dnia _____ r. w _____
5) _____ urodzonym
dnia _____ r. w _____

Zapisano we właściwym rejestrze pod L. b. 8495
Leszno dnia 13 maja 1937 r.
Starosta Powiatowy
_____
_____
Drukarnia Państwowa Nr. 308/4, P. XI.25. 50.020.

Decyzja Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego z dnia 15.XI.1937r.
 Nr. O. A. I. 13/37/24/37, w sprawie wniosku o wyłączenie z rejestru
 ze użyciem nazwiska Frankiewicz, Starosta Powiatowy
 Leszno, dnia 13 maja 1937r.

Rycina 9. Akt przyznania obywatelstwa polskiego dla Pawła (Edwarda) Szduja [sic!], wystawiony przez Starostę Powiatowego w Lesznie 13 maja 1937 roku.
Źródło: AE, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

Rycina 10. Akt zezwolenia na zmianę nazwiska z Szduj [sic!] na Frankiewicz, wystawiony przez Wojewodę Poznańskiego 15 listopada 1937 roku.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

maja 1940 roku, by następnie przez więzienia w Toruniu i Berlinie trafić najpierw do obozu w Sachsenhausen, gdzie oznaczony numerem 19664 przebywał do grudnia 1940, a następnie do obozu w Dachau, gdzie pod numerem 22800 doczekał wyzwolenia przez wojska amerykańskie 29 kwietnia 1945 roku¹⁶.

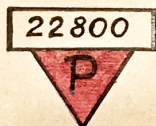
¹⁶ Por. dane chronologiczne *Frankiewicz Paweł (Edward)*, w: W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, z. V: *Zakony i zgromadzenia zakonne męskie i żeńskie*, Warszawa 1981, s. 218–219 oraz AF Katowice, Teczka personalna Edwarda Frankiewicza, wniosek o Medal Rodła, złożony w styczniu 1988 roku. Okoliczności aresztowania P. E. Frankiewicza zostały przez niego opisane w książce *Człowiek poza nawiasem*, Warszawa 1955, s. 9–15.

ARCHIWUM
PROWINCJI O.O. FRANCISZKANÓW
Katowice 6 - Panczunki

O. DR. EDWARD FRANKIEWICZ

O. F. M.

W CIENIU OKRUTNEJ RZECZYWISTOŚCI

17. I. 1940 - 29. IV. 1945 .

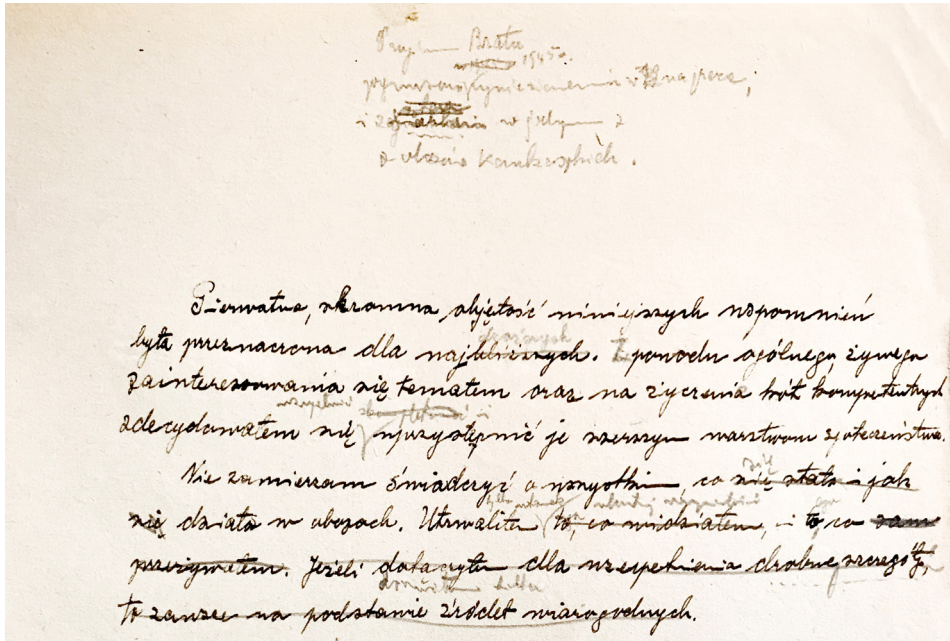
/45 ilustr./

REKOPIS, OSIECZNA 1948.

Rycina 11. Strona tytułowa maszynopisu E. Frankiewicza, „W cieniu okrutnej rzeczywistości”, Osieczna 1948, będącego podstawą książki *Człowiek poza nawiasem*, Warszawa 1955.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza. Maszynopis „W cieniu okrutnej rzeczywistości”.

Rycina 12. Fragment rękopisu przedmowy pracy „W cieniu okrutnej rzeczywistości” z poprawkami autora.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

Obóz koncentracyjny w Dachau więził wielu duchownych z Polski i z innych krajów europejskich, wyznania katolickiego i protestantów¹⁷. Swoje przeżycia więzienne i obozowe P. E. Frankiewicz spisał najpierw w wersji przeznaczonej dla współbraci zakonnych pt. *W cieniu okrutnej rzeczywistości*. Tekst ten rozpoczął pisać w Paryżu w połowie 1945 roku, a zakończył we wrześniu 1948 roku w klasztorze w Osiecznej. Franciszkanin dedykował go bratu, który zginął w radzieckim obozie na Kaukazie w 1945 roku¹⁸, (ryc. 11, 12, 13), a następnie wydał drukiem pod tytułem *Człowiek poza nawiasem*¹⁹. Powód aresztowania – wydanie książki *Osieczna w walce o niepodległość*

¹⁷ Por. J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau (duchowni w Dachau)*, Poznań 1957, s. 50–60; o E. Frankiewiczu na s. 103.

¹⁸ Dedykacja do tekstu maszynopisu brzmi: „Śp. Kochanemu bratu Franciszkowi, deportowanemu i zaginionemu w jednym z obozów kaukaskich w 1945 r.”; AF Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza, maszynopis: E. Frankiewicz, „W cieniu okrutnej rzeczywistości”, s. 1. Archiwum Prowincji św. Franciszka z Asyżu w Poznaniu (dalej: AF Poznań), sygn. Osieczna 17, Kronika klasztoru św. Walentego Zakonu Braci Mniejszych w Osiecznej [...] 1945–1970, s. 19.

¹⁹ Maszynopis, ozdobiony rycinami, wykonanymi przez P.E. Frankiewicza przechowywany jest w AF Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza, „W cieniu okrutnej rzeczywistości”, Osieczna 1948.

– oraz przeżyte w czasie pobytu w obozach cierpienia – ujął w otwierającej maszynopis drugiego wydania tej publikacji, ironicznej dedykacji:

„Książka nagrodzona hitlerowskim obozem koncentracyjnym [...] i pseudoeksperymentem medycznym”²⁰.

P. E. Frankiewicz przebywał w Dachau jeszcze niemal miesiąc po wyzwoleniu obozu, dochodząc do zdrowia pod okiem aliantów i załatwiając formalności administracyjne. Wobec niejasnej sytuacji związanej z powrotem do Polski, m.in. ze względu na brak możliwości wystawienia paszportu, zdecydował się na wyjazd do Francji. Od końca maja 1945 roku do lutego 1946 przebywał w Paryżu, w klasztorze franciszkanów przy Marie-Rose 7. Tam, jak pisał, odpoczywał, śpiąc po 10–12 godzin na dobę. „Chodziłem jak odurzony. Długo walczyłem z wolną rzeczywistością. Stopniowo jednak oswoiłem się z życiem wolnego człowieka, opanowałem poczucie wolności”²¹. W drugiej połowie 1945 roku ojciec Frankiewicz został kapelanem w kilku podparyskich parafiach. W tym czasie wystąpił też o polski paszport, który otrzymał w końcu stycznia 1946 roku i 23 lutego przez Antwerpię oraz Gdynię wrócił do klasztoru w Osiecznej (ryc. 14, 15)²².

Jego powrót do klasztoru z pewnością stanowił ważne wydarzenie dla osieckich zakonników. P. E. Frankiewicz już przed wojną był intelektualną podporą konwentu i całej prowincji zakonnej franciszkanów. W kilka dni po powrocie został przyjęty na audiencji przez prymasa kardynała Augusta Hlonda, a wkrótce aktywnie włączył się w odbudowę życia zakonnego po wojennej zawierusze. We wrześniu 1946 roku został wybrany gwardianem klasztoru w Wejherowie, gdzie przebywał do połowy marca 1947 roku²³. W sierpniu następnego roku wybrano go przełożonym klasztoru osieckiego²⁴. Rok później administrator apostolski Opola, ks. Bolesław Kominek zaprosił P. E. Frankiewicza do pełnienia funkcji wykładowcy filozofii w organizującym się seminarium prowincjonalnym w Opolu, jednak tę prośbę przyszłego arcybiskupa wrocławskiego P. E. Frankiewicz odrzucił²⁵ (ryc. 16). Funkcję gwardiana w Osiecznej sprawował do 15 lipca 1950, kiedy to oficjalnie skierowano go do seminarium prowincjonalnego do Opola

²⁰ AF Poznań, sygn. Osieczna 38, E. Frankiewicz, „Osieczna w walce o niepodległość”, Opole 1974, s. nienum. VII, (maszynopis).

²¹ E. Frankiewicz, *Człowiek poza nawiasem*, s. 136.

²² AF Katowice, Teczka personalna E. Frankiewicza. Dokumenty związane z pobytym w Paryżu w 1945–1946 r. i podróżą do przez Gdynię do Osiecznej.

²³ AF Poznań, sygn. Osieczna 17, s. 8.

²⁴ AF Poznań, sygn. Osieczna 17, s. 18, 19. Administrację klasztoru przejął we wrześniu.

²⁵ AF Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza, List ks. Kominka z 16 sierpnia 1949 roku. Dotarł on do Osiecznej 19 sierpnia. Zob. AF Poznań, sygn. Osieczna 17, s. 26.

Rycina 13. „Nie omieszkałem atoli zabrać i pamiątek dla mnie niezwykle cennych, a mianowicie autentyczny, przeze mnie noszony, czerwony trójkąt z czarną literą P i czarny numer 22800 na białym płótnie oraz w szklanym naczyniu garść ziemi z głównej ulicy obozowej...”, E. Frankiewicz, *Człowiek poza nawiasem*, Warszawa 1955, s. 132. Strona wykonana przez E. Frankiewicz, upamiętniająca pobyty w więzieniach i obozach koncentracyjnych.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

Ce récépissé saurait, en aucun cas, tenir lieu de pièce d'identité.

76E2367

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

CC
1408124

0075

RÉCÉPISSÉ

DE DEMANDE DE CARTE D'IDENTITÉ

ou de renouvellement de la carte N° *1ère section*

Cachet.

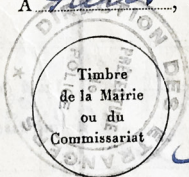
5me Bureau

Délivré à M. (1) *Frankiewicz Paul*
 né le *25-6-1905* à *Schonkirch*
 de nationalité *polonaise*
 résidant à *Paris 14e*
 rue *Marie Koss* N° *7*
 Profession : *prêtre*

Le présent récépissé, tenant lieu de permis de séjour, sera valable jusqu'au *17-10-45* (un mois au maximum),

Taxe versée : *révisé* A *Paris*, le *17 JUIL 1945*

N° du reçu : .....
 Date de la poste : .....
 Pénalité versée : .....
 Nombre de mois : .....
 Numéro du reçu : .....
 Date de la poste : .....

[Signature]

Tout étranger changeant de domicile sans esprit de retour (ou quittant la France dans les mêmes conditions) devra, avant son départ, faire viser son récépissé par le Commissaire de police (ou, à son défaut, par le Maire).

Dans les 48 heures de son arrivée au lieu de son nouveau domicile (ou de son retour éventuel en France), l'étranger devra également faire viser son récépissé par le Commissaire de police (ou, à défaut, par le Maire).

L'étranger qui négligera de se conformer à ces prescriptions sera passible des peines prévues par l'article 471, § 15, du Code pénal.

(1) Nom et prénoms. Pour les femmes mariées, mentionner le nom de jeune fille après celui du mari.

Rycina 14. Tymczasowy dokument tożsamości Paula Frankiewicza wystawiony w lipcu 1945 roku po przybyciu do Paryża.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

Rycina 15. Tymczasowe zaświadczenie tożsamości wystawione P. E. Frankiewiczowi przez Zarząd Miejski w Osiecznej 25 lutego 1946 roku po zameldowaniu w klasztorze.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

oraz seminarium diecezjalnego do Nysy jako profesora filozofii²⁶. W opolskim seminarium pracował do 1970 roku, od 1957 pełniąc funkcję prefekta studium. Minister generalny zakonu franciszkanów, Augustyn Sépinski, nadał mu w 1960 roku tytuł lektora generalnego filozofii (Lector Generalis in Philosophia) – najwyższy tytuł dla nauczyciela w zakonie²⁷.

Przeniesienie do Opola oznaczało dla P. E. Frankiewicza powrót w rodzinne strony. Tu także, podobnie jak w Osiecznej, energicznie prowadził prace badawcze, publikował artykuły i książki. Werwę, z jaką działał w Opolu, wzmacniała chęć wyeksponowania polskiej przeszłości regionu, który w sierpniu 1945 roku decyzją wielkich mocarstw został włączony w granice państwa polskiego jako część tzw. Ziemi Odzyskanych. Piastowska przeszłość Śląska stanowiła ważny element ideologicznego przekazu władz polskich w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku. Mariaż idei państwowych

²⁶ AF Poznań, sygn. Osieczna 17, s. 31.

²⁷ AF Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza. Dyplom datowany jest w Rzymie, 19 listopada 1960 roku, a uroczysta akademia oraz wręczenie dyplomu odbyło się w Opolu w grudniu tego roku.

Administrator Apostolski
Śląska Opolskiego

Opole, dnia 16 sierpnia 1949 r.

L. V. T. I. - 32/49

C a r i s s i m e !

Przychodzę do Ciebie z wielką i trochę nie -
zwykłą prośbą:

Otwieramy dnia 27 września br. I rok studiów teolo-
gicznych w Opolu. Przyjęliśmy na ten pierwszy rok
28 kandydatów. Montujemy korpus profesorski - Brak
nam filozofa. I oto wpadłem na pomysł, żeby Ciebie
o to poprosić. Masz studia paryskie, bardzo gruntow-
ne i parę lat sam wykładałeś filozofię.

Pewnie, że już wiele wywietrzało - ale parę
tygodni rekapitulacji wystarczyłoby na początek.
Rozmawiałem wczoraj z Twoim Frowincjałem, Ojcem An-
tonim - poszedłby na to, o ile Ty się zgodzisz zre-
zygnować z gwardianostwa i przenieść się do Opola
na profesora naszego pod "żelazne berko" O. Gwardia-
na Korneliusza, który z roku na rok jest coraz łą-
godniejszy. - A może przyjechałbyś na rozmowę? -
Uprzejmie proszę o łaskawą wiadomość - Nie będę
w domu pomiędzy 23 - 26/VIII oraz 29 VIII - poza
tym owszem.

Bardzo pięknie pozdrawiam i o łaskawe pozytyw-
ne ustosunkowanie się do powyższej prośby proszę

Twój

Administrator Apostolski

Czcigodny

Ojciec Gwardian Edward S d z u j /Frankiewicz/

O s i e c z n a k/Leszna

Rycina 16. List ówczesnego administratora apostolskiego Opola ks. Bolesława Kominka (późniejszego arcybiskupa wrocławskiego) z 16 sierpnia 1949 roku, zapraszający o. Edwarda Frankiewicza do seminarium duchownego do Opola jako wykładowcę filozofii.

Źródło: AF, Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

z katolickimi ucieleśnił się w kościele i klasztorze pw. św. Trójcy w Opolu, w 1945 roku zwróconym franciszkanom. Z jednej strony, po likwidacji zakonów w państwie pruskim w początkach XIX wieku kościół św. Trójcy był bowiem używany jako świątynia protestancka. Powrót franciszkanów do obiektu traktowano więc jako powrót katolicyzmu na ziemię opolską. Z drugiej strony, tradycja polskiej państwowości została ucieleśniona w odbudowie i nowej organizacji kaplicy św. Anny, wybudowanej w początkach XIV wieku kaplicy grobowej lokalnej dynastii Piastów. W okresie powojennym nazywano ją „kaplicą piastowską”, łącząc kościelną i państwową retorykę związaną z przyłączeniem Śląska do Polski w 1945.

Ojciec P. E. Frankiewicz od początku pobytu w klasztorze polskim zaangażował się w prace nad odbudową kaplicy, a w późniejszym czasie w jej promocję w książkach i broszurach oraz poprzez oprowadzanie wycieczek po kościele św. Trójcy, a zwłaszcza po kaplicy. We wspomnieniach pośmiertnych wskazywano, że schodził on z turystami do piastowskiego mauzoleum przynajmniej kilkaset razy rocznie oraz że oprowadził łącznie wiele dziesiątek tysięcy turystów²⁸.

Za swoje działania na rzecz budowania i propagowania polskiej tradycji na Śląsku Opolskim, jak od lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych zaczęto nazywać rejon dawnej rejencji opolskiej, oraz za pobyt w niemieckich obozach koncentracyjnych P. E. Frankiewicz na krótko przed śmiercią został odznaczony Medalem Rodła²⁹. Wcześniej jednak miłośnicy przeszłości i zabytków Opola nadali mu tytuł społecznego opiekuna zabytków. Ojciec Paweł Edward Frankiewicz zmarł w Opolu 29 kwietnia 1990 roku, w wieku 85 lat.

Działalność pisarska P. E. Frankiewicza

P. E. Frankiewicz miał szerokie zainteresowania, co wpływało na podejmowanie przez niego licznych przedsięwzięć. Był zakonnikiem, kapłanem, nauczycielem i filozofem oraz teologiem, prowadził też – jak wspominałem już kilkakrotnie – archiwalne badania historyczne. Interesowała go przede wszystkim historia regionalna ograniczona do miejsc, z którymi miał

---

²⁸ Por. *Wieczornica poświęcona pamięci O. Edwarda Frankiewicza OFM*, „Studia Franciszkańskie”, 5(1992), s. 387–388.

²⁹ Medal Rodła został nadany Edwardowi Frankiewiczowi 2 marca 1988 roku uchwałą Rady Państwa PRL. Legitymacja nr 19-88-16 MR znajduje się w AF Katowice, Spuścizna E. Frankiewicza.

bezpośredni kontakt, w których mieszkał. Pasjonował się także fotografią. Większość zdjęć ilustrujących jego książki i artykuły wykonał samodzielnie. W okresie międzywojennym był też autorem licznych widoków z panoramami klasztoru franciszkanów w Osiecznej i samego miasteczka³⁰.

Efektom tych licznych pasji były publikacje, które, co warte podkreślenia, powstawały najczęściej jako element poboczny jego podstawowej działalności w zakonie. Pierwsze teksty Edwarda Szdzuja miały charakter ściśle religijny i były związane z kultem maryjnym, jaki szerzył się tradycyjnie w zakonie franciszkańskim. Po powrocie ze studiów z Paryża świeżo upieczony doktor opublikował na podstawie dysertacji artykuł w wydawanym w Paryżu roczniku „La France Franciscaine”³¹ (ryc. 17), a kilka lat później, w 1934 roku, brał udział w odbywającym się w Poznaniu Międzynarodowym Kongresie Filozofii Tomistycznej, podczas którego jako profesor teologii z Osiecznej wygłosił referat będący pokłosiem jego badań z czasów studiów doktorskich (ryc. 18). Księga pamiątkowa zawierająca ogłoszone wówczas teksty, była dość szeroko dyskutowana wśród historyków filozofii, a Edwarda Szdzuja zaliczono do kręgu polskich filozofów tomistycznych lat trzydziestych XX wieku, którzy reprezentowali rodzimą myśl filozoficzną³². Piotr Szydłowski, omawiając polską myśl katolicką okresu 1918–1939, wymienił go wśród nielicznych profesorów seminariów zakonnych, którzy w okresie dwudziestolecia międzywojennym uprawiali profesjonalnie filozofię³³.

Kolejne prace dotyczyły historii lokalnej. W kontekście Osiecznej, gdzie Szdzuj-Frankiewicz przebywał w latach międzywojennych i krótko po wojnie, były to trzy najważniejsze prace, nazywane niekiedy – nieco na wyrost – tryptykiem osieckim³⁴. Poprzedziła je publikacja dwóch mniejszych rozpraw na temat obrazu św. Walentego z kościoła franciszkańskiego w Osiecznej oraz na temat figury Madonny z kościoła parafialnego w Świerczynie. Trzy książki o przeszłości Osiecznej miały omawiać ogólny zarys historyczny miasta, dzieje zmagania polsko-niemieckich z przełomu XIX i XX wieku oraz historię klasztoru i kościoła franciszkanów. Jak to często bywa z podzielonymi na tomy wydawnictwami, nie były one przygotowywane chronologicznie. Najpierw ukazała się część druga, czyli *Osieczna w walce o niepodległość*, później

³⁰ Zob. M. Michalski, *Osieczna (Storchnest). Dawne widoki*, Osieczna-Poznań 2005, s. 93.

³¹ Bibliografia tekstów P. E. Frankiewicza znajduje się w dalszej części wstępu, stąd zrezygnowano z podawania dokładnych danych bibliograficznych w przypisach.

³² K. Szałata, *Autonomiczność i zdania filozofii. Wokół filozoficznych debat lat 1935–1936*, „Studia Philosophiae Christianae”, 44(2008), z. 2, s. 239–241.

³³ P. Szydłowski, *Kryzys kultury w polskiejmyśli katolickiej. 1918–1939*, Warszawa-Kraków 1984, s. 31–32.

³⁴ Por. S. B. Tomczak, *Patron trzech ulic*, „Pietas et Studium”, s. 592–594; B. S. Tomczak, *Wkład Edwarda Frankiewicza OFM w historiografię Wielkopolski*, s. 261–263.

SAINT BONAVENTURE et le problème du rapport entre l'âme et le corps

---

On éprouve toujours un grand embarras à rendre compte d'une doctrine qui ne s'est formée qu'après avoir suivi un long et rude chemin d'évolution et sur laquelle les principaux interprètes sont loin de s'entendre. C'est ce qui a lieu pour le problème que nous voulons ici faire connaître.

On s'accorde en général à accepter la thèse d'après laquelle les phénomènes de la pensée diffèrent de ceux de la vie organique et physique, et que ces faits relèvent d'une forme simple, active et libre qui en a conscience et qui se les attribue. Et c'est bien évident pour quiconque n'est pas aveuglé par l'esprit de système. On ne peut douter que l'âme ne soit distincte du corps qu'elle anime, à moins de fermer les yeux à la lumière.

Il est clair encore que les deux ordres de faits, organiques et moraux, sont dans un rapport permanent, continu, qu'ils agissent les uns sur les autres, et que cette action est réciproque. On peut acquérir de cette action et de cette réciprocity une connaissance très claire, très certaine et positive ; on peut découvrir les faits qui expriment, les lois qui régissent ces rapports ; et cela sans être obligé de se prononcer sur la question d'origine, savoir si les faits émanent d'une cause unique ou de causes différentes. Cultivée par beaucoup de bons esprits, cette science des faits, insouciante des théories, se place au rang des plus légitimes travaux de l'esprit

LA FRANCE FRANCISCANE, tome XV, 1932.

R. P. Edouard Szdzuj O. F. M.
Prof. de Théol., Osieczna (Pologne).

GENESE DE L'AMOUR D'APRES SAINT THOMAS D'AQUIN ET SAINT BONAVENTURE.

Comme saint Augustin¹), en voulant nous amener à la compréhension de la finalité, saint Thomas d'Aquin et saint Bonaventure partent du même principe qui domine toute la vie humaine, toutes les aspirations du cœur humain. L'homme se trouve en face d'une unité absolue, d'une fin vers laquelle toute sa vie se dirige, non seulement dans un cas déterminé, mais toujours et partout dans toutes les manifestations de son âme qui portent le caractère d'un principe supérieur. Tout acte humain est ordonné à une fin. Doué d'intelligence et de volonté libre, l'homme agit toujours consciemment pour un but auquel il subordonne spontanément tous ses actes²).

Rycina 18. Strona tytułowa artykułu P. Szdzuja, profesora teologii z Osiecznej, *Genèse de l'amour d'après Saint Thomas d'Aquin et Saint Bonaventure*, w: *Magister Thomas Doctor Communis. Księga pamiątkowa Międzynarodowego Kongresu Filozofii Tomistycznej w Poznaniu (28–30 sierpnia 1934)*, zebrał K. Kowalski, Gniezno 1935, s. 309–332.

Osieczna. Zarys historyczny, a część trzecia, mimo że umieszczona w zapowiedziach, nigdy nie została wydana drukiem³⁵. P. E. Frankiewicz pracował też nad historią zamku w Osiecznej, której przynajmniej dwie wersje pozostawił w maszynopisach³⁶, oraz kilkoma drobniejszymi tekstami o przeszłości miasteczka i klasztoru. W szkicach pozostały także prace na temat kościoła w Kąkolewie, Drzeczkwie i Witosławiu. Gdyby udało się zamknąć publikację cyklu książek o Osiecznej, stanowiłby on kompletne studium przeszłości miasta i najważniejszych jego zabytków.

Wspomniane publikacje ukazały się dosłownie w przededniu drugiej wojny światowej. *Osieczna w walce o niepodległość* wyszła wiosną 1939 roku,

³⁵ Zachowały się maszynopisy pracy na temat klasztoru osieckiego, spisane ponownie w 1947 roku. AF Poznań, sygn. Osieczna 95, Osieczna 35: „Osieczna – klasztor OO. Franciszkanów w świetle historii i sztuki. 1622–1945”, Osieczna 1947.

³⁶ AF Poznań, sygn. Osieczna 69, maszynopis datowany na 1956 rok; Osieczna 70, „Zamek w Osiecznej (Sanatorium) na tle historii i podań”, maszynopis datowany na 1958 rok.

zaś *Osieczna. Zarys historyczny* – późnym latem tego roku. Ta druga książka prawdopodobnie została wysłana prosto z drukarni na przemiał lub wydrukowano tylko sygnałne wersje. W związku z tym, do dziś zachowało się zaledwie kilka jej egzemplarzy³⁷.

P. E. Frankiewicz w książce *Człowiek poza nawiasem* ocalenie z wojennej pożogi przypisywał wstawiennictwu osieckiej Madonny, czyli obrazowi Matki Boskiej Bolesnej z kościoła franciszkanów w Osiecznej. W ten sposób wsparł ojców w staraniach o koronację obrazu papieskimi koronami, co nastąpiło w 1979 roku. Na tę okazję Frankiewicz przygotował krótką publikację na temat obrazu, który uchodzi za cudowny. W czasie uroczystości koronacyjnych uczestniczył w mszach i głosił kazania na temat MB Osieckiej. Ojciec Frankiewicz był też propagatorem kultu osieckiej Madonny w klasztorze opolskich franciszkanów, gdzie znajdowała się kopia obrazu z Osiecznej.

P. E. Frankiewicz wspierał władze Osiecznej w dokumentowaniu historii miasteczka. Prace te zintensyfikowały się około 1970 roku, kiedy obchodzono sześćsetną rocznicę nadania praw miejskich. Korespondencja między mieszkającym w Opolu zakonnikiem a ówczesnymi władzami miasta była w tym czasie szczególnie obfita. Franciszkanin podarował też miastu odpis przywileju Adama Olbrachta Przyjemskiego z 1635 roku, który znajduje się w Urzędzie Miasta i Gminy w gabinecie burmistrza. Ostatnią publikacją Frankiewicza związaną z Osieczną był opis wojennych losów klasztoru franciszkanów, zamieszczony w „Studiach Franciszkańskich” w 1989 roku.

Po zakończeniu II wojny światowej i powrocie do Osiecznej w 1946 roku P. E. Frankiewicz wydał historię parafii w Chrzęszczycach, a później, po przeniesieniu do Opolu, publikował liczne prace na temat historii sztuki tego miasta i ziemi opolskiej. Do najważniejszych należy niewątpliwie zaliczyć książkę pt. *Kaplica Piastowska w Opolu*, wydaną w 1963 roku w prestiżowym wrocławskim Wydawnictwie Ossolineum. P. E. Frankiewicz opublikował także kilka ważnych artykułów w „Kwartalniku Opolskim”, wśród których warto wymienić interesujące studium poświęcone renesansowym kratom okiennym i bramom z Opolu (*Zapoznany renesans w Opolu*). Z innych ważnych prac z dziedziny historii sztuki należy wspomnieć o opracowaniu na temat fresków w kościele pobernardyńskim we Wschowie. P. E. Frankiewicz angażował się także w propagowanie turystyki w Opolu. Napisał przewodnik

---

³⁷ P. E. Frankiewicz twierdził, że ocalała tylko jedna kopia („Zamek w Osiecznej”, AF Poznań, Osieczna, sygn. 69, s. 2). Obecnie znane są trzy egzemplarze. Jeden, niekompletny, przechowywany w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu, drugi w Muzeum Okręgowym w Lesznie, trzeci zaś, od niedawna, w Bibliotece Publicznej w Osiecznej. Wszystkie trzy zachowane egzemplarze pozbawione są przypisów.

po katedrze opolskiej, po klasztorze franciszkanów w Opolu oraz po kaplicy św. Anny.

Pod koniec życia, w latach osiemdziesiątych XX wieku, P. E. Frankiewicz wydał obszerną biografię pochodzącej z Nysy niemieckiej zakonnicy Marii Merkert, założycielki zgromadzenia sióstr św. Elżbiety. Jej popularną wersję przetłumaczono także na język włoski. Biografia ta była wynikiem pieczołowitym studiów nad życiem i działalnością śląskiej zakonnicy, opartych na długoletnim gromadzeniu rozproszonych i trudno dostępnych źródeł. Znajomość biografii założycielki zakonu elżbietanek spowodowała, że P. E. Frankiewicz został powołany na funkcję biegłego historyka czasie procesu beatyfikacyjnego Marii Merkert³⁸.

Obok tych prac wydanych drukiem P. E. Frankiewicz pozostawił liczne teksty w maszynopisie. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć dzieje poznańskiej prowincji bernardynów oraz przygotowane jeszcze przed II wojną światową studium o dziejach i zabytkach klasztoru franciszkanów w Osiecznej.

Ojciec Frankiewicz przez całe powojenne życie dążył do ponownego wydania publikacji związanych z Osieczną, które tak niefortunnie przyczyniły się do jego aresztowania podczas drugiej wojny światowej. Pozostawił w maszynopisach przygotowane do druku wersje prac *Osieczna w walce o niepodległość* (datowany na 1974) oraz *Osieczna. Zarys historyczny* (datowany na 1986). Ten drugi tekst został poprawiony i uzupełniony.

---

³⁸ AF Katowice, Akta personalne E. Frankiewicza. Mianowanie na biegłego historyka w procesie beatyfikacyjnym Marii Merkert przez bpa Alfona Nosola z 31 grudnia 1984 r.

Osieczna w walce o niepodległość osiemdziesiąt lat później

Książka, której reprint jest obecnie wydawany, ma już osiemdziesiąt lat. Została napisana w innej rzeczywistości społecznej i historycznej. Warto zatem przeanalizować jej układ i strukturę.

Tekst ma konstrukcję typową dla P. E. Frankiewicza. Składa się z dwóch części – analitycznej i źródłowej. Wynika to zapewne z potrzeby skrupulatnego udokumentowania informacji, które Autor zebrał podczas przygotowywania tekstu książki. Podobną konstrukcję mają prace *Osieczna. Zarys historyczny*, biografia Marii Merkert oraz kilka innych.

Na część zawierającą materiał źródłowy składa się edycja (Autor używa terminu „reprodukcja”) 69 dokumentów z okresu od 1894 do 1937 roku, przechowywanych w latach trzydziestych XX wieku albo w archiwum miejskim lub gminnym w Osiecznej (obecnie w większości dostępnych w Archiwum Państwowym w Lesznie) lub będących wypisami z ksiąg protokolarnych bractw lub towarzystw działających na terenie miasta (miejsce obecnego przechowywania oraz zawartość tych ksiąg nie jest najczęściej znana), lub będących wykonanymi przez Autora odpisami, których oryginały są obecnie niemożliwe do ustalenia, albo też są to edycje dokumentów znajdujących się pod koniec lat trzydziestych XX wieku w posiadaniu P. E. Frankiewicza, które zapewne uległy zniszczeniu podczas wojny (patrz przyp. 14). Mamy tu zatem do czynienia z grupą źródeł, jeśli nie w całości niedostępną, to w znacznej części zaginioną. Samo zebranie ich w jednej publikacji stanowi ciekawy zabieg, który może zainteresować miłośników historii Osiecznej.

Część pierwsza, analityczna, podzielona jest siedem rozdziałów, których zwornik stanowi bardzo szeroko rozumiana tematyka niepodległościowa: od opisów różnego rodzaju form walki o nią, przez opisy głównych aktorów osobowych i instytucjonalnych tych walk, po formy upamiętniania zmagania o odzyskanie niepodległości, podejmowanych w latach trzydziestych XX wieku. Układ poszczególnych rozdziałów nie ma charakteru chronologicznego, jest to raczej zbiór szkiców i esejów, dla których osią jest tematyka odzyskania niepodległości przez Osieczną.

W rozdziale pierwszym P. E. Frankiewicz omówił okres około dwudziestu lat – od schyłku wieku XIX po rok 1918 – i przedstawił w nim informacje na temat organizacji społecznych, religijnych i politycznych, które znajdowały zwolenników wśród mieszkańców Osiecznej, a których działalność

Rycina 19. Fotografia ks. Pawła Steinmetza.
Fotograf nieznany.
Ze zbiorów Sebastiana Kaczmarka.

ukierunkowana była na propagowanie polskości i polskiej tradycji. Były to Towarzystwo Przemysłowców, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Towarzystwo Śpiewaków Polskich „Lutnia”, Towarzystwo Robotników i inne. Powstawały one w wyniku coraz silniejszego nacisku germanizacyjnego władz pruskich, a także w wyniku coraz głębszej identyfikacji społeczności polskiej z nową koncepcją narodową, opartą na kultywowaniu wspólnoty językowej, historycznej, religijnej czy kulturalnej. Analizując opisywane przez P. E. Frankiewicza stowarzyszenia i podejmowane przez nie akcje można dostrzec rosnące z biegiem lat zaangażowanie polskiej społeczności Osiecznej w działalność różnego rodzaju stowarzyszeń. W końcówce wieku XIX i na początku wieku XX aktywnych członków „Sokoła” było najwyżej kilkunastu, a tych, którzy odważyli się przyłączyć do strajku szkolnego – najwyżej kilku. Natomiast w przededniu wybuchu pierwszej wojny światowej ruch propolski nie był może masowy, ale na pewno liczył o wiele więcej uczestników.

Inicjatorem i organizatorem większości działań propolskich na terenie miasta Osiecznej był ks. Paweł Steinmetz, przybyły do Osiecznej w 1906 roku, którego zasługi dla aktywizacji społeczności polskiej i katolickiej w miasteczku i okolicy trudno przecenić³⁹ (ryc. 19). Według różnych źródeł biograficznych P. Steinmetz stał na czele niemal wszystkich wymienionych wyżej towarzystw i instytucji, a działalność ta nie wyczerpuje bynajmniej całości jego aktywności. W gorącym i niepewnym okresie upadku państwa Hohenzolernów ks. Steinmetz najpierw stanął na czele osieckiej Rady Robotników i Żołnierzy (14 listopada 1918 roku), a 30 listopada tego roku utworzył w Osiecznej Radę Ludową, która, wraz z innymi, podporządkowała się Naczelnej Radzie Ludowej w Poznaniu, uznanej za lokalną władzę polską w Wielkopolsce. Następnie, w okresie powstania wielkopolskiego, był kapelanem wojsk powstańczych najpierw na odcinku osieckim, a następnie bezpośrednio 6. pułku 2. Dywizji Strzelców Wielkopolskich. Jak wielu innych kapelanów wojsk powstańczych z tego okresu przyjmował przysięgę powstańczych oddziałów (w kościele w Osiecznej, 29 grudnia 1918 roku). Już jednak tylko nieliczni duszpasterze potrafili podjąć ryzyko i zaciągnąć pożyczkę w banku na rzecz wyposażenia powstańczej armii. Po zwycięskim powstaniu i decyzji aliantów o włączeniu części Wielkopolski do państwa polskiego ks. Steinmetz został mianowany dziekanem leszczyńskim, i przeniósł swoją niebywale odważną działalność społeczną do Leszna, pozostając proboszczem osieckim. Odwołano go z tej funkcji dopiero w 1936 roku, kiedy został mianowany proboszczem parafii farnej w Poznaniu, gdzie również działał na rzecz dawnych żołnierzy wielkopolskich, przewodnicząc zarządowi głównemu Związku Powstańców Wielkopolskich.

P. E. Frankiewicz nie mógł znać tragicznych losów P. Steinmetza podczas drugiej wojny światowej. Osiecki proboszcz po raz pierwszy został aresztowany już 11 września 1939 roku, czyli dzień po zajęciu Poznania przez wojska niemieckie, jednak w początku grudnia udało mu się zbiec z transportu więziennego. W styczniu 1940 roku został ponownie aresztowany i osadzony w forcie VII w Poznaniu, gdzie najprawdopodobniej zamordowano go w końcu stycznia. Okoliczności śmierci ks. Steinmetza pozostają niewyjaśnione. Istnieją przypuszczenia, że rozstrzelano go w lasach pod Zbąszyniem.

³⁹ Na temat ks. Steinmetza zob. przede wszystkim J. Karwat, *Steinmetz (Stanic) Paweł*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 43, Warszawa-Kraków 2004–2005, s. 342–344, gdzie obszerna bibliografia; to samo w: *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/pawel-steinmetz> (dostęp: styczeń 2018); L. Wilczyński, *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919*, t. 3, red. L. Wilczyński, H. Szatkowski, Gniezno 2008, s. 244–247, gdzie bibliografia; S. Jędraś, *Osieczna i jej dzieje*, Osieczna 2013, s. 335–340; M. Przybylski, *Ksiądz Paweł Steinmetz – kapelan powstańców wielkopolskich*, „Zeszyty Osieckie”, 24(2016), s. 6–10.

Nie wiadomo, gdzie został pochowany. Jego imię widnieje na pomniku polskiego państwa podziemnego w Poznaniu.

W kolejnym rozdziale pracy *Osieczna w walce o niepodległość* P. E. Frankiewicz przedstawił organizację powstańców w rejonie Osiecznej oraz same walki w mieście: najpierw potyczkę z 10 stycznia 1919 roku przy drodze do Kąkolewa, a następnie przebieg potyczki (bitwy) pod wiatrakami z 11 stycznia. Zarówno opisy organizowania się powstańców, jak i samych bitew pochodziły od świadków tych wydarzeń. Dziś, pomimo upływu stu lat, i wielu szczegółowych badań, podstawowym źródłem wiedzy o przebiegu wydarzeń z 10 i 11 stycznia 1919 roku w Osiecznej nadal pozostaje relacja późniejszego dowódcy grupy „Leszno” wojsk powstańczych, ppłk. Bernarda Śliwińskiego, wydana w 1933 roku w zbiorze opracowań pod redakcją Zygmunta Wieliczki⁴⁰. Tylko niewiele do tej relacji dodały późniejsze publikacje Bogusława Polaka⁴¹ oraz systematyczne opracowania historii powstania wielkopolskiego autorstwa Zygmunta Grot, Antoniego Czubińskiego i Benona Miśkiewicza, a także Janusza Karwata, w których walki pod Osieczną z początku stycznia 1919 roku zaliczono do tzw. drugiego okresu walk powstańczych na froncie południowo-zachodnim, a głównym ich celem było maksymalne przesunięcie frontu walk ku południowi i zachodowi⁴². Ostatnie szczegółowe opracowanie powstania w okolicach Osiecznej wraz z obszerną dokumentacją ikonograficzną przedstawił Jarosław Wawrzyniak⁴³.

⁴⁰ B. Śliwiński, *Potyczka pod Osieczną dnia 11 stycznia 1919*, w: *Szkice i fragmenty z powstania wielkopolskiego 1918/19*, red. Z. Wieliczka, Poznań 1933, s. 103–110. Por. B. Świdorski, *Ilustrowany opis Leszna i ziemi leszczyńskiej*, Leszno 1928, s. 316–318; J. Karwat, *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 w historiografii i kulturze. Próba analizy i syntezy*, Poznań 2012, s. 73.

⁴¹ B. Polak, *Front południowo-zachodni. Grupa „Leszno” powstania wielkopolskiego 1919 r.*, Kościan 1971.

⁴² B. Miśkiewicz, *Czyn zbrojny powstania wielkopolskiego*, w: *Powstanie wielkopolskie. 1918–1919*, red. Z. Grot, Poznań 1968; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, *Powstanie wielkopolskie. 1918–1919. Zarys dziejów*, Warszawa-Poznań 1983; A. Czubiński, *Powstanie Wielkopolskie. 1918–1919. Geneza – charakter – znaczenie*, wyd. 2, Poznań 1988, s. 309–310; G. Łukomski, B. Polak, *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Działania bojowe – aspekty polityczne, kalendarium*, Koszalin-Warszawa 1995, s. 233, 238; M. Rezler, *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919*, Poznań 2008, s. 195–198. Gruntownie historiografię na temat Powstania Wielkopolskiego omawia Janusz Karwat, *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919*. Powojenna bibliografia na temat powstania została zebrana w dwóch publikacjach: *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Bibliografia w wyborze*, Poznań 1988; *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919. Bibliografia za lata 1988–1008 (wybór)*, Poznań 2008. Interesujący ogląd wnosi także praca S. Jellenty, *Walki o Rawicz i Leszno w r. 1919 w świetle opracowań niemieckich*, Warszawa 1939, s. 14–23, jest to nadbitka z czasopisma „Niepodległość”, t. 19, z. 2.

⁴³ J. Wawrzyniak, *Osieczna w powstaniu wielkopolskim 1918–1919*, Osieczna 2008. Praca ta jest bogato ilustrowana i zawiera szerokie opracowanie tradycji powstania wielkopolskiego w regionie oraz dokumentację pamięci o powstaniu w Osiecznej i okolicy.

Kontynuacją tej części pracy P. E. Frankiewicza jest rozdział omawiający dzieje Czerwonego Krzyża w Osiecznej, którego koło zakładał ks. Steinmetz. Podczas pierwszej wojny światowej organizacja ta zajmowała się pomocą rannym, prowadzeniem szpitali oraz niekiedy aprowizacją. Warto w tym miejscu wskazać, że zarówno we wspomnieniach powstańców, jak i opracowaniach historycznych z dużą estymą wspomina się o działalności kobiet, które pracowały w kuchniach i szpitalach polowych, z poświęceniem zajmując się rannymi i aprowizacją dla wojsk⁴⁴. W przypadku walk w Osiecznej niezwykle rolę odegrała Maria Kopańska, która z trójkolorowej flagi niemieckiej oderwała czarny pas i jako biało-czerwoną chorągiew wywiesiła na ratuszu miejskim⁴⁵.

Kolejne rozdziały książki poświęcone zostały reorganizacji wojsk powstańczych wokół Osiecznej, a także powstaniu wojskowej szkoły podoficerskiej mieszczącej się w klasztorze pofranciszkańskim. Relacja P. E. Frankiewicza ma w tym wypadku charakter kronikarski, oparty głównie na księdze ogłoszeń kościołów parafialnych, więc nie obejmuje, niestety, ważnych wydarzeń administracyjnych. Od stycznia 1919 roku do stycznia 1920 roku zaszło bowiem kilka kluczowych z punktu widzenia przyszłego kształtu państwa polskiego wydarzeń. Po pierwsze, rozejm w Trewirze z 16 lutego 1919 roku zakończył walki polsko-niemieckie w Wielkopolsce. Sytuacja była na tyle skomplikowana, że w wielu miejscach powstawała dwuwładza. Tak stało się także w okolicach Leszna, gdzie administracja polska powołała polskie władze powiatu leszczyńskiego, które wobec pozostawiania Leszna po niemieckiej stronie linii rozejmowej, rezydowały w Osiecznej w domu św. Józefa. Miał tam swoją siedzibę starosta Tadeusz Sobeski, który dopiero w połowie stycznia 1920 roku, po przyznaniu decyzją traktatu wersalskiego Leszna Polsce, przeniósł się do właściwej stolicy powiatu⁴⁶.

Warto też pamiętać, że administracja polska początkowo nie wszędzie radziła sobie ze sprawnym zarządzaniem. Tak też było też w Osiecznej, gdzie w ciągu 1919 roku trzykrotnie zmieniali się polscy burmistrzowie, kilkakrotnie wybierano także polskich radnych, a niemiecki burmistrz Brandt dopiero w lipcu przestał pobierać wynagrodzenie⁴⁷. Te zdarzenia zostały w pracy P. E. Frankiewicza pominięte, co należy uznać za jej wadę. Wynikało

---

⁴⁴ Por. np. w pracy J. Wawrzyniaka, *Osieczna w powstaniu wielkopolskim*, s. 136–137; oraz A. Barłóg, *Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, Poznań 2008; P.E. Frankiewicz, *Osieczna w walce o niepodległość*, s. 55.

⁴⁵ P.E. Frankiewicz, *Osieczna w walce o niepodległość*, s. 44 (fotografia Marii Kopańskiej po s. 94); por. A. Barłóg, *Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim*, s. 78.

⁴⁶ B. Świdorski, *Ilustrowany opis Leszna*, s. 215–219.

⁴⁷ Por. J. Wawrzyniak, *Osieczna w powstaniu wielkopolskim*, s. 45.

to zapewne z braku rozeznania w zawłościach dyplomacji i w ustaleniach nauki historycznej, ale było również skutkiem specyficznego, ale charakterystycznego dla P. E. Frankiewicza przekonania, że o przeszłości Polski pisze się dobrze albo wcale. Historia narodowa miała mieć charakter apologetyczny, świadczyć o wielkich i bohaterskich czynach, a nie o ludzkich niedoskonałościach. Takie przekonania niekiedy i dzisiaj znajdują posłuch. Warto jednak pamiętać, że historia opowiada o przeszłości ludzi, niezależnie od tego czy wykazują oni hart ducha i bohaterstwo, czy ich czyny świadczą o czymś zgoła przeciwnym.

Dalsze części pracy P. E. Frankiewicza są zwięzłą, kronikarską relacją na temat budowania lokalnej pamięci o powstaniu wielkopolskim, począwszy od obchodów kolejnych rocznic bitwy pod wiatrakami, jak zaczęto nazywać potyczkę z 11 stycznia 1919 roku, poprzez włączanie lokalnej tradycji powstańczej w szersze, wielkopolskie i polskie obchody odzyskania niepodległości (uroczystości pobrania ziemi z pól bitewnych), po materialne uczczenie pamięci o poległych żołnierzach powstania (pomnik Stanisława Gogulskiego, poległego 10 stycznia) czy ustawienie krzyża w miejscu śmierci Jana Majchrzaka w czasie bitwy pod wiatrakami, a ostatecznie zbudowanie w 1930 roku wspólnej mogiły powstańców i poległych w czasie pierwszej wojny światowej mieszkańców Osiecznej na cmentarzu katolickim.

P. E. Frankiewicz nie mógł tego przewidzieć w momencie pisania i wydania książki, ale podczas drugiej wojny światowej ślady pamięci po powstańcach wielkopolskich w Osiecznej były skrupulatnie zacierane i niszczone przez nazistów. Okupanci zlikwidowali wszelkie materialne pomniki przypominające pokonanie Niemców w czasie powstania, a organizator społeczno-narodowych przedsięwzięć w Osiecznej, ks. Paweł Steinmetz, został aresztowany i zamordowany.

Po zakończeniu wojny kultywowanie tradycji powstańczej w Osiecznej miało przede wszystkim oficjalny, państwowy wymiar. Nasilenie tych działań można obserwować pod koniec lat pięćdziesiątych XX wieku. Z okazji czterdziestej rocznicy wybuchu powstania wielkopolskiego, w listopadzie 1959 roku, władze oświatowe przypisały szkole podstawowej w Osiecznej imię powstańców wielkopolskich. Nadanie patrona było połączone z wmurowaniem tablicy pamiątkowej w ścianę gmachu ówczesnej szkoły⁴⁸. Od tego momentu w kronice szkolnej pojawiają się wzmianki o odwiedzinach powstańców oraz o uroczystych akademiach z okazji rocznic powstańczych. („Sztandar Młodych”, 28, 29 XII 1968, *Lekcja w Osiecznej*, „Gazeta Poznańska”,

---

⁴⁸ „Kronika szkoły podstawowej w Osiecznej”, rok szkolny 1959/60. Por. *Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego*, oprac. P. Anders, wyd. 3, Poznań 2010, s. 126.

27 stycznia 1972, *Spotkanie w Osiecznej*). Po oddaniu do użytku nowego gmachu szkoły zorganizowano w nim bogato wyposażoną izbę pamięci, gdzie gromadzone są pamiątki po powstańcach⁴⁹.

Podobnie na cmentarzu katolickim – pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku odbudowano tam w nowej formie zniszczony przez władze okupacyjne pomnik na mogile powstańców. Nowy kształt pomnika przedstawia leżącego żołnierza-powstańca. W tle znajdowała się tablica z nazwiskami poległych powstańców i pochodzących z Osiecznej ofiar pierwszej wojny światowej⁵⁰. W początkach XXI wieku pomnik przebudowano, figurę leżącego powstańca pokrywając farbą, a pionową tablicę z nazwiskami zastąpiono pionową i dwiema poziomymi. W 2011 roku umieszczono na mogile także tablicę poświęconą Marii Kopańskiej⁵¹. W 1973 roku po lewej strony szosy do Leszna, naprzeciwko wzgórza, na który stoją wiatraki, w styczniu 1919 roku odbywała się bitwa, zbudowano pomnik⁵². W 2010 roku na cmentarzu w Osiecznej na grobie rodziny Muszyńskich umieszczono tablicę pamiątkową poświęconą Franciszkowi Muszyńskiemu, dowódcy kompanii osieckiej⁵³. W 2005 roku na ścianie jednego z budynków na Rynku odsłonięto dwie tablice poświęcone: Janowi Namysłowi „dowódcy w bitwie pod wiatrakami” oraz drowi Janowi Bizielowi, urodzonemu w Osiecznej lekarzowi służącemu w powstaniu⁵⁴.

Samo miejsce bitwy pod wiatrakami również zmieniło swoją scenę. Krzyż, ponownie postawiony w okresie powojennym, uległ destrukcji i przewrócił się w latach osiemdziesiątych XX wieku. Poza tym zmniejszyła się liczba wiatraków, wzgórze za nimi porosło lasem, a od lat siedemdziesiątych XX wieku jest intensywnie eksploatowane przez usytuowany u zbiegu ul. Jeziorowskiej i Leszczyńskiej zakład prefabrykatów budowlanych. Ostatecznie, w dwóch z trzech ocalałych wiatraków urządzono prywatne Muzeum Rolnictwa i Młynarstwa⁵⁵, które od kilku lat regularnie organizuje modne rekonstrukcje bitewne, poświęcone, rzecz jasna, bitwie pod wiatrakami. Budowanie tradycji powstańczej nabrało mocy od momentu powołania w 1999 roku

⁴⁹ J. Wawrzyniak, *Osieczna w Powstaniu Wielkopolskim*, s. 163

⁵⁰ Por. *Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego*, s. 126–127.

⁵¹ S. Jędraś, *Tablica upamiętniająca Marię Kopańską*, „Zeszyty Osieckie”, 20(2012), s. 23–24.

⁵² P. Anders, *Szlakiem Powstania Wielkopolskiego*, Poznań 2008, s. 19; por. *Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego*, s. 126. Tablica umieszczona na pomniku została skradziona i zastąpiona w 2008 roku nową.

⁵³ S. Lenartowicz, *Tablica upamiętniająca powstańca Franciszka Muszyńskiego*, „Zeszyty Osieckie”, 19(2011), s. 32–33.

⁵⁴ Por. *Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego*, s. 126.

⁵⁵ Informacje na temat muzeum zob. <http://zabytkowe-wiatraki.pl>.

województwa wielkopolskiego, którego władze rządowe (Urząd Wojewódzki), jak i samorządowe (Urząd Marszałkowski) starają się uczynić z tradycji powstania jeden z elementów tożsamości regionalnej.

Wracając jednak do tekstu P. E. Frankiewicza; książka kończy się pisanymi w podniosłej narracji stronami poświęconymi znaczeniu powstania wielkopolskiego, a szczególnie bitwy pod wiatrakami dla kształtu granic międzywojennego państwa polskiego.

W latach 70. XX wieku P. E. Frankiewicz przygotował nowe wydanie pracy *Osieczna w walce o niepodległość*. Zachowany maszynopis nie wykazuje większych zmian w strukturze tekstu w porównaniu z wydaniem przedwojennym. Niektóre rozdziały są inaczej zatytułowane, a końcowa część uporządkowana i podzielona na trzy podrozdziały, a nie na dwa, jak w wydaniu pierwotnym. Pracę tę, jak wspomniałem, Autor ironicznie zadedykował niemieckim okupantom, którzy „nagrodzili” go za nią wieloletnim więzieniem i pobytem w obozach koncentracyjnych⁵⁶. W ten sposób P. E. Frankiewicz znalazł się w gronie tych, którzy zapłacili wysoką cenę za zachowanie i propagowanie pamięci o powstaniu wielkopolskim.

Zasady wydania i podziękowania

Niniejsze wydanie jest klasycznym reprintem (przedrukiem wersji pierwotnej) wydania z 1939, pracy O. dra Edwarda Frankiewicza O.F.M. *Osieczna w walce o niepodległość. Zarys historyczno-kulturalny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej. 1890–1919*, wydanej w Osiecznej w 1939 nakładem OO. franciszkanów z Katowic-Panewnik.

Praca została poprzedzona wstępem, opisującym biografię Autora oraz krótko zawartość pracy a także bibliografią tekstów pisanych przez P. E. Frankiewicza. Na końcu pracy dołączono aneks, zawierający tłumaczenia z języka niemieckiego dokumentów zamieszczonych w dodatku. Tłumaczenie wykonała dr Emilia Kledzik.

Składam bardzo serdeczne podziękowania ojcu Antoninowi Brząkalikowi, prowincjałowi franciszkanów z Katowic za udzielenie zgody na wydanie powtórne pracy P. E. Frankiewicza, ojcu Benignemu Piechocie z klasztoru franciszkanów w Poznaniu oraz ojcu Norbertowi Kubicy, z klasztoru

⁵⁶ AF Poznań, sygn. Osieczna 73.

XLIV

w Katowicach-Panewnikach, archiwistom dwóch prowincji franciszkańskich w Polsce za pomoc w zapoznaniu się ze spuścizną pozostawioną przez P. E. Frankiewicza.

Szczególne podziękowania składam Panu Stanisławowi Głapiakowi, burmistrzowi Miasta i Gminy w Osiecznej za pomoc w sfinansowaniu niniejszego wydania.

Bibliografia prac Pawła Edwarda Frankiewicza

Prace wydane jako Paweł Szdzuj

Tercjarz i koronka seraficka, „Głos św. Franciszka”, 20(1927) z. 10, s. 298–300.

Tercjarz i dusze zmarłych, „Głos św. Franciszka”, 21(1928), z. 11, s. 326–328.

Saint Bonaventure et le problème du rapport entre l'âme et le corps, „La France Franciscaine”, série II, tome 15, no 3, 1932, s. 283–310.

Nasz klasztor w Osiecznie pod Leszmem w Województwie Poznańskim, w: *Kalendarz Franciszkański na Rok Jubileuszowy 1935*, Katowice-Panewniki 1935, s. 81–85 [bez podania autorstwa].

Genèse de l'amour d'après Saint Thomas d'Aquin et Saint Bonaventure, w: *Magister Thomas Doctor Communis. Księga pamiątkowa Międzynarodowego Kongresu Filozofii Tomistycznej w Poznaniu (28–30 sierpnia 1934)*, zebrał K. Kowalski (seria: *Studia Gnesnensia*, t. 12), Gniezno 1935, s. 309–332; [Rec.: Stefan Świeżawski, „Przegląd Filozoficzny”, 39(1936), z. 1, s. 100–105].

Książeczka ku czci Najśw. Marji Panny Osieckiej zebrał i ułożył O. franciszkanin. Krótki opis dziejów i cudów obrazu Najświętszej Marji Panny Osieckiej. Nowenna, litanja oraz modlitwy do Najświętszej Marji Panny itd., Osieczna 1936 [bez zaznaczenia autorstwa].

Prace wydane jako Frankiewicz

Łaskami słynący obraz Świętego Walentego w kościele OO. Franciszkanów w Osiecznej (Wlkp.), Osieczna 1938.

Cudowny obraz Matki Boskiej Osieckiej. Zarys ikonograficzno-historyczny z ilustracjami, Osieczna 1938; <http://www.wbc.poznan.pl/publication/13411>.

Cudowny obraz Matki Boskiej Osieckiej, „Ziemia Leszczyńska”, 1938, z. 1, s. 18–31 <http://www.wbc.poznan.pl/publication/34755>.

U stóp łaskami słynącej Matki Boskiej Świerczyńskiej, Leszno 1938.

W Osiecznej, u źródła myśli franciszkańskiej, „Głos Leszczyński”, 1938, nr 31.

Zarys historyczny „Domu św. Józefa” w Osiecznie, „Głos Leszczyński”, 1938, nr 37, s. 5; nr 39, s. 5; nr 40, s. 5.

Osieczna w walce o niepodległość. Zarys historyczno-kulturalny do dziejów Ziemi Leszczyńskiej. 1890–1919, Osieczna 1939.

Osieczna. Zarys historyczny, Leszno 1939; <http://www.wbc.poznan.pl/publication/7938>.

Nabożeństwo ku czci św. Antoniego, Wejherowo 1946.

Prace wydane jako Szdzuj-Frankiewicz

Kościół parafialny w Chrzęszczycach. Przyczynek historyczno-kulturalny do polskich dziejów Opolszczyzny, Opole 1947.

Prace wydane jako Frankiewicz

Człowiek poza nawiasem, Warszawa 1955.

Kościół OO. Franciszkanów w Opolu, „Katolik” 1(1955), nr 18, s. 12.

Grobowce i płyty nagrobne Piastów opolskich, „Zaranie Śląskie”, 20(1957), z. 1/2, s. 90–95.

Wiązanka kultu maryjnego katowickiej prowincji franciszkańskiej na zakończenie Roku Maryjnego, „Kwartalnik Młodzieży Franciszkańskiej”, 1957, s. 15.

500-lecie Franciszkanów (Bernardynów) w Poznaniu, „Przewodnik Katolicki”, 48(1958), nr 40, s. 556.

Studium filozofii w konwencie opolskich franciszkanów w XIII wieku, „Kwartalnik Młodzieży Franciszkańskiej”, 1958.

Freski i malowidła ścienne w budowlach opolskich Franciszkanów, „Kwartalnik Opolski”, 4(1959), nr 26, s. 106–124.

Uroczystości jubileuszowe w kościele OO. Franciszkanów w Opolu, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego”, 1959, s. 453.

Siedem i pół wieku pracy franciszkańskiej, „Kwartalnik Młodzieży Franciszkańskiej”, 1959/1960, 10–13, s. 35–39.

700-lecie fundacji franciszkańskiej w Opolu, „Kwartalnik Młodzieży Franciszkańskiej”, 1959/1960, s. 73–79.

600-lecie kościoła opolskich franciszkanów, „Kwartalnik Młodzieży Franciszkańskiej”, 1959/1960, s. 79.

650-lecie kaplicy św. Anny (Piastowskiej) w Opolu, „Kwartalnik Młodzieży Franciszkańskiej”, 1959/1960, s. 80.

Zabytkowy kościół drewniany w dawnym przedmieściu Opola, „Kwartalnik Opolski”, 7(1962), nr 3, s. 33–48.

Kaplica Piastowska w Opolu, Wrocław 1963; Opole 1970.

Analiza architektury kościoła zamkowego (franciszkańskiego) w Opolu, „Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, Wydział 1 Nauk Historyczno-Społecznych, Seria A, nr 1, 1965, s. 17–19.

Zapoznany renesans w Opolu, „Kwartalnik Opolski”, 12(1966), nr 1, s. 56–69.

Odkrycia w prokatedrze opolskiej, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego”, 1(1968), s. 203–237.

Dwie tajemnicze inskrypcje, „Kwartalnik Opolski”, 14(1968), nr 2, s. 31–52.

Romańska chrzcielnica w Chrzęszczycach na Opolszczyźnie, „Przewodnik Katolicki”, 61(1971), nr 29, s. 270.

Przewodnik po katedrze opolskiej, Opole 1971; Opole 1972.

Zarys historyczny klasztoru OO. Franciszkanów w Osiecznej k. Leszna (z okazji 350-lecia założenia), „Przewodnik Katolicki”, 1972 (październik).

350 lat, „Przewodnik Katolicki”, 63(1973), nr 21, s. 198.

W służbie krzewienia odkupienia, „Przewodnik Katolicki”, 64(1974), nr 10, s. 4–5.

- Barokowe malowidła ścienne w kościele bernardyńskim we Wschowie*, „Zielonogórskie Zeszyty Muzealne”, 5(1975), s. 125–134.
- Wieś Chrząszczyce we wczesnym średniowieczu*, w: *Wypisy do dziejów gmin podopolskich*, red. I. Niewińska, Opole 1977, s. 110–111.
- Elżbietanki*, w: *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970*, cz. 1: *Zgromadzenia męskie i żeńskie oraz zakony klauzurowe*, red. J.R. Bar, Warszawa 1978, s. 52–54.
- Łaskami słynący obraz Matki Bożej Bolesnej w Osiecznej k. Leszna*, Opole 1979.
- Osieczna. Sanktuarium Maryjne w Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 1979.
- Historica descriptio miraculosae imaginis Beatae Mariae Virginis Perdolentis quae in ecclesia OFM Osiecznae in Polonia asservatur*, trad. M. Zogała, „Acta Ordinis Fratrum Minorum”, 98(1979), z. 4, s. 355–359.
- Koronacja łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Bolesnej w Osiecznej koto Leszna*, „Przewodnik Katolicki”, 69(1979), nr 30, s. 2.
- Madonna w oprawie franciszkańskiej*, w: *Franciszkową drogą. Duszpasterskie i ascetyczne materiały o św. Franciszku z Asyżu*, zebrał J.R. Bar, Warszawa 1982, s. 63–68.
- Maria Merkert. Założycielka i pierwsza Przełożona Generalna Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. 1817–1872*, Wrocław 1982.
- Śląska Samarytanka. Maria Merkert: założycielka i pierwsza przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety*, Opole 1983.
- La Samaritana della Slesia. Maria Merkert: confondatrice e prima superiora generale della Congregazione delle Suore di S. Elisabetta*, przekł. P. Zaborowska, Katowice 2005; Wrocław 2007.
- Maria Merkert. A Samaritana da Silésia*, Blumenau 2007.
- Klasztor Franciszkanów w Osiecznej w czasie okupacji hitlerowskiej*, „Studia Franciszkańskie”, 2(1986), s. 115–125.
- Przewodnik po zabytkowych budowlach opolskich Franciszkanów*, Opole 1987.
- Zespół klasztorny opolskich franciszkanów. Przewodnik – informator*, Opole 1988.
- Was bleibt mir übrig? Chronik einer Kirchen Gemeinde in Oppelner Schlesien (1099–1996) = Co mi pozostało? Kronika jednej parafii kościelnej Śląska Opolskiego (1099–1996)*, Domecko 1996. wraz z Bernardem Piechotą.
- Bałłaban Jerzy, *Świt nad Opolszczyzną*, Warszawa 1953, fot. E. Frankiewicz, B. Stański, A. Śmietkański.

Maszynopisy

Wśród materiałów przechowywanych w Archiwum Prowincji Franciszkanów w Katowicach (Panewniki) oraz w Archiwum Prowincji Franciszkanów w Poznaniu znajdują się liczne maszynopisy prac wydanych drukiem. Te w spisie pominięto – znajdują się one w bibliografii powyżej. W spisie maszynopisów znajdują się tylko te prace, które nie zostały opublikowane.

XLVIII

Archiwum Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Katowicach-Panewnikach (Archiwum Franciszkanów, Katowice)

Architektura kościoła franciszkańskiego w Opolu.

Franciszkanie opolscy. 1248-1958.

Katowicka Prowincja Franciszkańska w okresie okupacji hitlerowskiej.

Kąkolewo.

Kopia Cudownego Obrazu Matki Bożej Tarnobrzesckiej w kościele parafialnym w Zimnicach

Kościół parafialny w Dębku k. Opola, Opole 1976.

Kult Matki Bożej w kościele opolskich franciszkanów, Opole 1989.

Łaskami słynący obraz Matki Bożej Bolesnej w Osiecznej k/ Leszna Wlkp. Zarys kultu maryjnego, nowenna, modlitwy i pieśni, Opole-Osieczna 1983.

Nabożeństwo ku czci Najświętszej Panny Maryi w kościele parafialnym w Dębku k. Opola, Opole 1976.

Niepokalana w perspektywie franciszkańskiej, Opole 1967.

Niepokalana z perspektywy franciszkańskiej, Opole 1976.

Program opolskich franciszkanów, 1248-1968, Opole 1968.

Przewodnik – informator po Nysie dla siostr św. Elżbiety.

Przewodnik po protokatedrze św. Krzyża w Opolu.

Sanktuarium Maryjne OO. Franciszkanów w Wejherowie k. Gdyni.

Sprawna funkcja sanktuariów maryjnych, Opole 1977.

W Opolu w dawnej „zamkowej” świątyni, Opole 1979.

W Opolu w kościele zamkowym.

Wielkich diecezji opolskiej, Opole 1966.

Z przeszłości poznańskich bernardynów, Opole 1968.

Zapoznane sanktuarium w Opolu.

Zarys historyczny kościoła i klasztoru oo. franciszkanów w Opolu.

Zarys Kultu Maryjnego w Katowickiej Prowincji Franciszkańskiej, Opole 1955.

Archiwum prowincji św. Franciszka z Asyżu Zakonu Braci Mniejszych w Poznaniu (Archiwum Franciszkanów, Poznań)

Klasztor osiecki w szponach hitlerowskiego okupanta (sygn. Osieczna 94).

Kopia obrazu Matki Bożej Boreckiej, przechowywana w klasztorze franciszkańskim w Osiecznej (sygn. Osieczna 68).

Kult maryjny na tle osieckiego obrazu Matki Bożej Bolesnej (sygn. Osieczna 80).

Łaskami słynący Obraz Matki Bożej Bolesnej w kościele OO. Franciszkanów w Osiecznej. Zarys kultu maryjnego, nowenna, modlitwy, pieśni, Osieczna 1983 (sygn. Osieczna 48; Osieczna 49; Osieczna 50; Osieczna 54).

- Łaskami słynący Obraz Matki Bożej Bolesnej w Osiecznej, Opole 1975 (sygn. Osieczna 31; Osieczna 40, Osieczna 43, Osieczna 44, Osieczna 45; Osieczna 46; Osieczna 47).
- Nabożeństwo do Męki Pańskiej w łaskami słynącym Obrazie Chrystusa Ukrzyżowanego w kościele OO. Franciszkanów w Osiecznej, Osieczna 1938 (sygn. Osieczna 86).
- Obraz Matki Bożej Bolesnej w kościele klasztorным w Osiecznej k. Leszna, Opole 1977 (sygn. Osieczna 42).
- Osieczna – klasztor OO. Franciszkanów w świetle historii i sztuki. 1622-1945, Osieczna 1947 (sygn. Osieczna 95, Osieczna 35).
- Osieczna w walce o niepodległość. Przyczynek do dziejów Ziemi Leszczyńskiej, 1890–1938, Opole 1974, (sygn. Osieczna 38; Osieczna 66; Osieczna 75; Osieczna 76; Osieczna 82).
- Osieczna w walce o niepodległość. Zarys historyczno-kulturalny. 1890–1919, Osieczna 1939 (sygn. Osieczna 58).
- Osieczna. Zarys historyczny, Leszno 1939 (sygn. Osieczna 89).
- Osieczna. Zarys historyczny, Opole 1986 (sygn. Osieczna 34; Osieczna 39; Osieczna 65).
- Sanktuarium Maryjne OO. Franciszkanów w Osiecznej k. Leszna, Opole 1977 (sygn. Osieczna 41).
- Synopsis foundationis et erectionis Conventus Osiecznensis Fratrum Minorum Reformatorum, Authore P.F. Mansueto Sikorski OFM, Anno Domini 1755 (sygn. Osieczna 26; Osieczna 72).
- Wprowadzenie Franciszkanów-Reformatów do Polski i do Osiecznej (sygn. Osieczna 30).
- Z przeszłości Drzeczkowa i Witosławia, Opole 1966 (sygn. Osieczna 91).
- Zamek w Osiecznej – Dom Pracy Twórczej PAN na tle historii i podań, Osieczna 1956 (sygn. Osieczna 85).
- Zamek w Osiecznej – Dom Pracy Twórczej PAN na tle historii i podań, Opole 1958 (sygn. Osieczna 70).
- Zamek w Osiecznej (sygn. Osieczna 69).
- Zarys historyczny Dom św. Józefa w Osiecznej (sygn. Osieczna 30).
- Zarys historyczny kościoła parafialnego w Osiecznej [referat wygłoszony: Osieczna 31 sierpnia 1948] (sygn. Osieczna 30).
- Zespół klasztorny w Osiecznej k. Leszna – przewodnik, informator, Opole 1985 (sygn. Osieczna 36; Osieczna 37; Osieczna 64; Osieczna 67).

